

ea memorantes proferunt ad expungendam supremam, & illam in principio diuinitatem ipsius, traditis obliuioni ijs locis, quibus naturalis eius gloria & generositas & cum patre mansio declaratur. Quale est hoc: Ego & pater unum sumus: quod Dominus ait, non sese patrem perhibens, neque substantiam, duas unam faciens, sed quod similitudinem paternam soleat exacte referre filius, expressa ex natura ipsius planissime, qui sit inuariabilis imago patris, & expressus è primitiuo character. Itaque & Philippo qui tum aueret patrem cernere, benigne demonstrat dominus, cum illi dicenti, Ostende nobis patrem, respondet: qui me uidit, uidit & patrem, tanquam per ipsum uelut immaculatum & animale speculū diuinæ imaginis pater cōspiceretur, quē in Psalmis similem sanctissimi aiunt: In lumine tuo uidebimus lumen. Proinde qui patrem ueneratur, idem ueneratur & filiū. Recte quidem, quicquid enim impie in filium dicitur, illud refertur ad patrem. Est ne autem admtrandum, quod deinceps scribam, amici: erga me & pietatis studiosum populum calumnias eos struxisse: An illi uereantur sermonibus suis in nos debacchari, qui stant instructi in acie aduersum filium dei: qui etiam nullorum ueterum comparationem secum fieri, aut se magistris nostris, quibus à pueris usi sumus æquari patiuntur. Neque ulli coniuncto nobis societate functionis modulum sapientiæ concedunt, ipsi soli sapientia non quaesita præditi, quicquid glorientur in uentione dogmatū, & reuelatione earum rerum quæ res nemini omnium quos sol uidet, in mentem uenerint. O nefariam superbiam, malitiam immodicam, uesania concinnatam gloriæ inanitatem, denique Satanicū sensum quo ipsorum sceleratæ mentes occalluere. Non affectit illos pudore claritas Deiloqua scripturarum, non collegatarum consentiens de Christo studium, eorum procacitatem contra hunc debilitauit, cum ne dæmonia quidem tantum nefas sustinere posse uideantur, quippe quæ sibi à maledictis in filium Dei temperauerint. Hactenus igitur disceptare pro uiribus nostris uisum est cum ijs qui in parum erudita materia aduersus Christum uelut in palæstrico puluere sese exercent, & studio sibi habent calumniari pietatem erga illum uerstram. Aiunt enim illi ineptarum fabularum inuectores, nos auersantes hanc DE NIHILO in Christū impiam & nusquā perscriptam blasphemiam, ingenita duo introducere, Necesse enim horum esse alterum aiunt insipientes isti, uel ut filium de nihilo extitisse sentiamus, uel duo esse ingenita fateamur. Sed ipsi inertes non uident quantum inter sit inter ingenitum patrem, & quæ ab illo sunt condita, cum rationales tum irrationales creaturæ, quorum est media unigenita natura, per quam hanc uniuersitatem de nihilo fecit pater Dei uerbi, quæque ex ipso uero patre genita est. Sicut & ipse alicubi testatur dominus, Qui diligit patrem, diligit & filium genitū ex ipso, de quibus ea est fides nostra quam probat ecclesia Apostolica, Id

μετρον σοφίας.

lica, In solum ingenitū patrem, qui quod sit ad nullum ipse alium autorem referat, immutabilem & inuariabilem, semper ad eundem modum, & similiter se habentē, neque incrementū, neque diminutionis capacem, collatorē legis, prophetarū, Euangelij, dominū patriarcharū, Apostolorū & sanctorū omnium. Et in unum dominū Iesum Christum filium Dei unigenitū, nō genitum de nihilo, sed de patre qui esset. Nō secundum corporū similitudines, incursuris aut diuisionis defluxibus, ut Sabellio & Valentiniano placet, sed ineffabili & nō dicendo modo: iuxta eum qui dixit, ut supra pposuimus, generationē eius quis enarrabit: Cuius substantiā nullius genitæ creaturæ curiositas peruestigare possit: quemadmodū & ipse est inperuestigabilis pater, quia rationalis natura nulla capere potest, diuinæ generationis à patre, scientiā. Quæ quidem ex me discere nō est æquū, uiros qui spiritu ueritatis aguntur: quibus & insonat præmemorata de hac re Christi uox, quæ docet, nemo scit quis sit pater nisi filius, & nemo scit quis sit filius nisi pater. Hūc immutabile, inuariabile, ut patre, indigentē nullius, perfectū filiū, assimilē patri accepimus. Solū hoc inferiorē patre, quod ingenitus nō sit. Imago enim est exactiss. expressa & indeprauabilis patris, & plena eorū omnium esse imago debet, quibus maior similitudo repræsentet: sicut & ipse Dominus docuit, cū ait, Pater maior me est. Et secundum hoc credimus filium semper quoque existere è patre, Replendentia enim est, & character paternæ substantiæ. Non tamen est, quod dicimus, semper sic accipiendū, quasi ingenitū esse dicamus, ut quidā sensib. animi ex cæcatis faciunt. Neque enim, cū dicit: ERAT, neque SEMPER, neque ANTE SECVLA, idem est cū ingenito. Quæ admodum & uos intelligere confido fretus rectitudine uoluntatis omnium uesterū, neque omnino ulla horū est nominū talis significatio, neque quicquā fingere potest humana cogitatio quo denotet ingenitū. Vident enim esse hæc noia quasi temporū quædā extensio, sed quæ nullo modo innuere possint dignitatem diuinitatis, & uelut antiquitatē unigeniti. In cōtentionib. aut nominādi illa dicunt, quæ paulo ante recensuimus, dum cupiūt sancti uiri hoc arcanū demonstrare, & ueniā in re maxima petentes, & pbabili utentes excusatione. Quod si isti supra humanū modū, uocē excellentiorē emissam per os audire expetūt, aiuntque ea quæ ex parte cognouerint esse iam destructa, nimirū longe abest ab hac spe, quæ dicit, ERAT ET SEMPER ET ANTE SECVLA. Quicquid autē fuerit, idē cū ingenito non est: quia de re cōseruāda sua dignitas ingenito patri, qui quæ sit ad nullū referat autorem, filio autē debitus honor habendus, ascribēdæque principij expers à patre generatio, & cū hoc uenerationis proloquio, saltē piæ & sanctæ addemus illud, ERAT ET SEMPER ET ANTE SECVLA. ne utiquam quidem detrectantes diuinitatem ipsius, sed attribuētes exactiss. similitudinē imaginis & characteris patris: illud uero ingenitum soli patri peculiariter adesse decernentes. Quemadmodum

ἀνεγεννητὸν
Ἐπιφ.

Quemadmodum & ipse ait saluator, pater meus maior me est. Ad hanc pietatis de patre & filio sententiã, quã scripturis diuinis perdocet, Confite-
 mur & unum sanctum spiritum, qui innouarit & ueteris testamenti sanctos
 homines, & eius quod nouum appellat diuinos doctores: unam & solam
 uniuersalem ecclesiam, quam non totius mundi oppugnatione possit sub-
 uertere, perpetuo uicticem seditiosa impietatis alienorum dogmatũ. Ani-
 mos enim reddimur uoce Domini nostri qui clamat: Bono estote animo
 ego uici mundum. Post hæc scimus futuram resurrectionem à mortuis, cu-
 ius fuit Dominus noster Iesus Christus, qui cum corpore uero,
 non opinabili, natus ex uirgine Maria, in consumatione seculorum peregrinus
 inter homines ad reprobationem peccati, affixus cruci & mortuus, nõ
 tamen ideo diuinitate sua imminutus, Resurrexit ex mortuis, assumptusq;
 in celum, sedet in dextra maiestatis. Hæc carptim exaravi in hac epistola,
 accurate singula persequi importunũ, ut aiebam, arbitratus, quod uestrum
 sacrum studium minime fugiat. Hæc docemus, hæc prædicamus, hæc sunt
 Apostolica ecclesiã dogmata; pro his & morimur, & uolentes cogere, ut ab-
 iuremus contemnimus, etiã si tormenta adiuueant, nõ auersantes spem
 in illis repositam, quibus aduersata Arii & Achillis factio inimica ueritatis,
 ab ecclesia remoti sunt, alieni à pietate doctrinã nostrã, iuxta beatum Pau-
 lum dicentẽ: Si quis annuntiat aliud uobis, præterquã accepistis, esto ana-
 thema, quamuis angelum è celo sese esse simulet. Sed & si quis alienam
 doctrinã instituit, neq; accedit sanis sermonib; Domini nostri Iesu Chri-
 sti, & doctrinã pietatis, is superbia tumens nihil scit, & quã sequuntur. Hos
 igitur anathemate excludos à fraternitate, nemo uestrũ suscipiat, neq; ad-
 mittat, quã illi loquunt, aut scribunt. Mentiantur eni uenefici omnia, neq; ue-
 ritatẽ unquã proferunt: circũ eni urbes cursitat, neq; aliud agunt, quã assenta-
 tionũ literas tradere & auferre, quib; seducat deceptas à se paucas muliercu-
 las camulatas peccatis, & quã sequunt. Hos ergo tanta aduersum Christũ
 audacia, qui Christianismo partim occulte detrahunt, partim publice in iudi-
 cijs infamiã studet imponere: qui à se tantã in præsentĩ pace concitarunt no-
 bis turbã, eneruatores ineffabilis arcani generatiõis Christi, uos auersati di-
 lecti & cõcordes fratres, suffragamini nobis cõtra furiosam illorũ audaciã, si
 militet, ut alij collegã nostrã, qui moti rei indignitate, & literas dedere ad me
 cõtra illos, & in carta anathematis subscribere noia sua, quã & misi ad uos
 per filiũ meũ Appionẽ diaconũ, Ea sũt Libya, Pẽtapolis, Syria, itẽq; Lycia,
 Pamphylia, Asia, Cappadocia, & finitimorũ locorũ: quos cõsido cũ hac ac-
 ceperitis uos imitatuos esse. Cũ aut multa auxilia cõparauimus saluti eorũ
 qui læsi sũt: tum hoc remedio plebis deceptionẽ sanatũ iri confido, si persua-
 sum illis sit consentire totã collegij & functionis nostrã societate, quo futurũ
 uideatur, ut cupide respiciant, Salutate uos mutuo, etiã à fraternitate nostrã,
 Valere

A Valere uos in domino opto õ amici, & fructũ aliquem capere animorum
 uestrorum amantissimorum Christi. Sunt autem anathemate exclusi hæ-
 retici: ex presbyteris Arius, ex diaconis Achilles, Euzoius, Athales, Lucius
 Sarmata, Iulius, Menas, Arius alter, Helladius. Eiusdem exempli epistolã
 misit & Philogonio præfili Antiochenã ecclesiã, & Eustathio cui Ber-
 rhã commissum esset regimẽ, nec non alijs Apostolicorũ dogmatum
 patronis. Sed ne Arius quidẽ potuit quiescere, scripsit enim & ipse rjs quos
 secum facere sibi persuaserat. Nihil autem falsi diuinum Alexandrum cõ-
 tra illos scripsisse, ipse Arius testatur literis missis ad Eusebium episcopum
 Nicomediã: quas & ipsas narrationi inferam, ut cõplices quoq; huius im-
 pietatis innotescant nescientibus.

Cap.

v.

Domino suauissimo, homini Dei, fideli, orthodoxo Eusebio, Arius
 quem Alexander papa insectatur iniuste ob omnia uincens ueritatem,
 quam & tu protegis, in domino salutem. Cum pater meus Ammo-
 nium proficisceretur Nicomediã, ordine & pro officio uero facturus mihi
 sum uisus, si te per illum compellarem, simulq; docerem in sitam amoris af-
 fectionem tuam qua es erga fratres propter Deum & Christum eius,
 quanto per nos oppugnet & persequatur, omnia aduersum nos mouens
 Episcopus, ut eiciat urbe homines infontes: quia non assentiamur ei pu-
 blice docenti. Semper deus, semper filius: unã pater, unã filius. Simul est
 inginito filius cum Deo, semper genitus, inginitogenitus: neq; cogitatio
 ne nec in diuiduo aliquo prior deus filio. Semper deus, semper filius: ex
 ipso Deo filius. Et quoniam Eusebius frater tuus Casariensis, & Theodo-
 tus & Paulinus & Athanasius, & Gregorius, Aëtius, deniq; omnes orienta-
 les asserunt priorem esse deum filio absq; principio, anathema sunt facti:
 Excepto philogonio, Hellanico, & Macario hominibus hæreticisq; & in-
 eruditis, quorũ dicunt alij filium esse eruclationem, alij promotionem, alij
 coinginitum. Cuiusmodi impietates non possumus audire, etiã si hære-
 tici infinitas nobis mortes interminentur. Nos uero assertionem senten-
 tiamq; nostram & professi sumus & profiteamur. Non esse inginitum fi-
 lium, neq; inginiti partem ullo modo. Exiitisse ex nullo subiecto cuiuscq;
 uoluntatis aut consilij, ante tempora & secula: quodq; sit pleniõ deo, uni-
 genitus, inuariabilis, & anteq; gigneretur, uel conderetur, uel fundaretur,
 non erat. Persequuntur nos quod dixerimus, initium habet filius, sed deus
 initio caret: propter hoc dictũ nos persequuntur, & quod asseruimus esse,
 de nihilo. Hoc autem ita asseruimus, ut negaremus partem esse illum dei,
 uel ex subiecto quopiam existiisse: propter hæc igitur persequuntur nos, re-
 liqua tibi sunt nota. Ex rjs uero quorum in epistola nomina extant, Euse-
 bius episcopus erat Casariã. Theodotus Laodicia, Paulinus Tyri, Ana-
 barbi Athanasius, Gregorius Beryti, Aëtius Lydda, ea nunc uocatur Dio-
 polis

Apparet scri-
 bendũ ἄνω/
 πῆρα, ἢ τὸς
 ἐὶ ἀδελφῶν ἢ
 ἄδελφῶν, ἢ ἀδ-
 ῆς ἐπιφῶν
 νῆς.

b

polis

spolis. Hos igitur gloriabatur Arius secum facere. Aduersarios autem nominabat Philogoniū Antiochenum praesulem, & Hellanicum Tripolitanum, & Macarium Hierosolymitanum, quos & calumnijs impetere non cessabat, quod dicerent esse sempiternum filium, & omnia secula antecedere, & aequalis cum patre honoris, & essentia eiusdem. Sed Eusebius accepta illa epistola cepit & ipse impietate suam euomere. Tum tales misit literas ad Paulinum praesulem Tyriorum.

Cap. VI.

*Ἰσακώτης,
hoc loco Dominus est, seruius, ut uideatur uox, quam τὸ πνεῦμα.*

Domino meo Paulino, Eusebius in domino salutem. Neque studiū domini mei Eusebij pro ueritate silentio mandatū est, sed peruenit etiā ad nos usque, nec de illa taciturnitas tua. Nos ut par fuit, magno gaudio, a domino nostro Eusebio, a te dolore affecti sumus. Metuendum enim tantū uiri taciturnitate uictoriam nobis ereptum iri. Quapropter te, qui non ignoras indignum esse bono & intelligente uiro, absurdam sententiam tueri, obticere uel ea quae esse uera sciat, incitata per spiritum ratione, obsecro ut de his tandem scribere incipias. Hoc & tibi & auditoribus tuis utile est futurum, praesertim si scripturam consentaneam scripturae & insistentem uelut uisum cum sermonū tum sententiarum ipsius, instituere uolueris. Neque enim esse duo ingenita audiuius, domine, neque unum in duo diuisum, nec corpore uel quicquam passum didicimus aut credidimus. Sed unum quidem ingenitum, unum uero ex ipso uere, & non ex essentia eius factū, penitus expers naturae ingeniti, neque ex illius essentia existens, sed quod factum prorsus diuersum natura & potestate, ad perfectam similitudinem affectionis & potentiae creatoris extiterit. Cuius initium non modo oratione inexplicabile, sed etiam cogitatione siue hominum, seu quorumcunque his potioribus, incomprehensibile esse credidimus. Idque non subiectione rationis nostrae, sed edocti a scriptura asserimus, condituram cadere in hoc & fundationem & generationem, esseque naturam inuariabilem & ineffabilem cum similitudine eius qui fecerit, didicimus: quemadmodum ipse ait, Dominus, Deus condidit me initio uiarum suarum, & ante secula fundauit me, prius quam ulla uallis esset, gignit me. Quod si hoc ex ipso est, ab ipso scilicet erat tanquam pars eius, siue ex defluxu essentiae, iam non conditum aut fundatum perhiberetur. Neque tu profecto ignoras domine. Quod enim sit ex ingenito, conditum amplius uel ab alio, uel a seipso, aut fundari nequeat, cum sit ab initio ingenitum. Si uero quoniam genitus dicatur, subindicare uideatur, genitum ipsum ex paterna essentia, indeque habere eandem naturam, meminimus non de ipso tantum legi in scriptura, hoc quod GENITUM dicimus, sed etiam de alijs per omnia naturae diuersae. De hominibus enim dicit filios genui & amplitudine extuli, sed ipsi me reprobauerunt. Et deum genitorem tuum dereliquisti. Et alibi: quis est qui peperit testellas toris: non sane naturam de natura, sed de singulis quae facta sint, generationem ex sententia

αὐτὸς ἐστὶν Ἐπιφάνης.

A sententia ipsius narrans. Nam ex eius essentia nihil, sed ex sententia eius unum quodque factum est, ita quidem ut est factum. Ipse enim Deus est. At alia uerbo ad similitudinem ipsius referuntur, alia libera sua uoluntate illa consequuntur. Caeterum uniuersa per ipsum a deo facta sunt, omnia autem ex deo. Quae accipies & perpolies pro tributa tibi diuinitus gratia, operam que dabis ut quamprimum ad dominum Alexandrum perscribas. Neque mihi dubium, quin tuis eum sis literis in uiam reuocaturus. Saluta omnes in domino: conseruet te, domine, bene ualentem & orantem pro nobis gratia diuina. Huiusmodi literarum mutua illi missione ad bellum contra ueritatem armabantur. Tum blasphemiam hac in Aegyptiacis & Orientalibus ubique ecclesijs dispersa, discordiae singulis in oppidis & uicis pugnantibus de diuinis dogmatibus oriebantur. Multitudo autem spectatrix diiudicatrixque aderat, cuius pars his, pars illis accedebat. Erantque omnia Tragico luctu digna. Non enim, ut quondam externi & hostes grassabantur in ecclesias, sed ciues, familiares, conuictores, in se mutuo linguas pro hastis exacuebant, uel ut rectius dicam, armabantur eiusdem constitutionis ac corporis membra ipsa mutuo aduersus sese.

Cap. VII.

His cognitis sapientissimus rex, primum omnium conatus est fontem huius mali obstruere. Itaque misit quandam celeberrimam sapientiam cum literis Alexandriam extinguendae discordiae gratia, & spe reconciliationis partium. Qua falsus, nobilem illam coegit Nicæa Synodum, concessio episcopis una cum suis usu publicorum asinorum, mularum, iumentorum & equorum. Cumque conuenissent quotquot uia laborem potuerant perferre, contulit & ipse se Nicæam, cupidus & uidendi episcoporum cœtum, & conficiendae inter ipsos concordiae, iussitque omnia eis necessaria liberaliter suppeditari. Fuit autem numerus episcoporum congregatorum decem & octo supra trecentos. Romanus episcopus senio confectus ipse non affuit, misit tamen presbyteros duos qui compositioni interessent. Multi tum apostolicis donis excelebant, multi ferebant in corpore suo, iuxta diuum Paulum iniustas notas domini Iesu. Ex horum numero constabat Iacobum episcopum Antiochiæ in Mygdonia, quam uocat Syri & Assyrii Nisibin, mortuos suscitasse & uitae restituisse, aliaque fecisse innumerabilia miracula, quibus in historia, quae philotheos inscribitur separatim expositis, non potui hac in narratione locum futurum. At Paulus episcopus Neo Casariae, Castellum hoc est in ripa Euphratae, rabiem Licinnij fenserat, debilitas enim gerebat manus ambas, contactas candente ferro & correptis enectis articulo mobilibus neruis. Alijs oculi dextri effossi erant, alijs dextra eneruata brachia, in quibus & Paphnutius Aegyptius conspiciebatur. Et ut breui absoluam cernere illo in conuentu erat populū quandam Christi testium. Non tamen expers erat diuinus ille & celebris cœtus aduersariorum

στυματα.

ἀγκύλας.

b 2 riorum

riorum quoque intererant enim nonnulli haud inelegantes sed exulcerati, & quasi breuia pelagi occultantes malitiam suam, clandestini blasphemiae Arianae patroni. Cum autem iam uniuersi conuenissent, praeparatus erat a Rege locus amplus in Regia instructus sub sellis & solis quae episcopo rum numero sufficere possent, atque ita debito ipsis honore habito, iussit in troie & consultare de re proposita. Ipse quoque cum paucis postremum omnium ingressus est, & paruo in solio posito assedit, praefatus ueniam prius & petita concessione ab episcopis. Tum una cum illo totus ille diuinus coetus confedit. Et mox Magnus Eustathius, qui Philogonio, cuius supra meminimus, in meliore uitam digressio, inuitus praesul ac pastor ecclesiae illius fuerat, omnium episcoporum sacerdotumque & Christi amantis plebis consensu constitutus. Is igitur laudum flosculis coronam texuit Regio capiti, & studio erga diuinum negotium illius gloriae praconia rependit. Qui cum dicendi finem fecisset, laudatissimus rex mentionem habuit de concordia, & consensione, reuocata omnibus in memoriam superiorum tyrannorum crudelitate, & qua suo beneficio quantum honorifica pace fruerentur, tum nihil dixit esse indignius quam hostibus domitis, cum qui rebellare auderet inueniretur nemo, ipsos se mutuo impetere, & uoluptatem ac risum conciliare inimicis: praesertim in disputationibus rerum diuinarum, in quibus haberet sanctissimi spiritus doctrinam per scriptam. Euangelici enim & apostolici libri, necnon antiquorum prophetarum oracula plane instruunt nos, inquit, sensu numinis. Proinde hostili posita discordia, sumamus ex dictis diuini spiritus explicationes quaestionum. Haec & his similia memorabat ille uelut amans paterni nominis filius sacerdotibus, tanquam patribus, cupiens conferri apostolicorum dogmatum unitatem. Quibus & assensus maximae conuentus partis accessit, interque se concordiam & sanitatem dogmatum constituerunt. Pauci tamen quorum & supra meminimus, & praeter hos Menophantus Ephesius, Patrophilus Scythopolitanus, & Theogonius Nicariae, itemque Neroniades Narcissus, est autem Neronias, alterius Ciliciae urbs, quae nunc uocatur Irenopolis, & cum his Theonas Marmaritanus, Secundusque Ptolemaidos Aegyptiae episcopus, hi igitur Apostolicis dogmatis refragabantur suscepto patrocinio Arii. Habebant & dictatam fidei doctrinam, quam in comune proposuere, quam lectam discerpere omnes damantes Germanam synceramque non esse. Cumque per tumultuationem non mediocrem ipsorum perfidia & impietas accusaretur, metu illi correpti exurrexere primi, & Arium abdicatione sua damnarunt, excepto Secundo & Theona: atque ita amoto impietatis impedimento, concorditer uniuersi distarunt eam fidem quae ad hoc usque tempus in ecclesiarum cura seruatur, quam & subscriptionibus suis confirmarunt, atque ita consilium dimissum est. Quos autem paulo ante nominauimus, fraudulenter & non simpliciter illi consensu

A consenserant, testimonio sunt ea quae postea ipsi mouere contra propugnatores pietatis, & quae ab his sunt aduersus illos scripta. Eustathius enim ille Antiochia episcopus, de quo & ante mentionem feci, de ipsis haec scripsit, docens prius quid actum fuerit, & blasphemias refutatis, interpretatione etiam exposita prouerbiorum huius dicti, dominus condidit me initio uiarum suarum ad opera sua.

Cap.

VIII.

Vtinam nunc ad ea quae gesta sunt, itaque cum propter haec Synodus Nicariae coacta fuisset maxima, congregatis episcopis ducentis numero, ut septuaginta qui super fuerint taceam. Nam propter multitudinis turbam non habeo certum numerum dicere, praesertim cum ne fuerim quidem nimis in comperiendo diligens, cumque de fidei ratione quaeretur, euidens iudicium proferebatur libellae Eusebiana blasphemiae. Quo lecto, omnes qui audierant, detrimentosa illius peruersionis, dolore, ipse autem auctor ingenti pudore, affectus est. Ac iam quidem officina, Eusebiana patefacta, nefarioque scripto in omni conspectu discepto: nonnulli tamen ex composito praetendentes pacis nomen, compescuere eos qui optima dicendo prosequerentur. At illi Ariana dementia infatuati, ueriti ne in tanti consilij unanimi consensu damnati exilio multarentur, profiliunt in medium, & anathemate ipsi exterminant reprobatum dogma, suaque manu concordiae huic sententiae subscribunt. Et praesidentiae quidem suae loca plurimos assiduitate summa praehensantes, retinere, cum potius deberent pudore confusi retrocedere, sed nunc clandestino, nunc palam, damnatas opinionem interpretatur, uariasque struunt argumentorum insidias. Quarentes autem firmare zizaniae plantas, intelligentes metuunt, & cognitores fugiunt, itaque expugnant pracones pietatis. Sed nos in ea opinione non sumus impios homines plus quam numen diuinum ualere posse: ut enim iterum uires comparerent roburque faciant, iterum mox opprimentur, iuxta graue dictum prophetae Esaias. Haec tamen Magnus Eustathius. At certamen horum socii & propugnaculum ueritatis Athanasius, qui laudatissimo praesuli Alexandro successit, epistolae quam Aphricanis misit etiam haec inseruit. Cum enim qui conuenerant episcopi uellent ab Ariana impietate inuentas dictiones tollere, illud quod aiebant DE NIHIL O, & quod appellabant creaturam & facturam filium. Et hoc fuisse aliquando cum non fuerit, & esse mutabilis naturam, reponere autem scripturas de quibus constaret: nempe filium esse ex deo natura unigenitum, uerbum, potentiam, sapientiam solam patris, deum uerum, ut dixerat Ioannes, & Paulus scripserat, Resplendetiam gloriae & characterem substantiae paternae. Tum factio Eusebiana impulsam ab improbitate sententiae suae, ita inter se colloquebantur: coniungamur & nos, nam & ipsi sumus ex deo, unus est enim deus, ex quo sunt omnia. Et uetera praeterire, ecce innouata sunt omnia, omnia autem ex deo. Recensentur

Epistola Eusebii

b 3 etiam

etiam quod in pastore scriptum est. Primum crede unum esse deum qui omnia condidit, fecitque de nihilo ut essent. Vbi creaturae propterea quod à seipsis absque autore non sint, sed initium habeant, facta à Deo dicuntur, at filius solus peculiariter ex patris essentia est. Hoc enim proprium unigeniti & uerbi Dei. Atque hæc in causa fuit cur ascriberetur **EX ESSENTIA**. Postea interrogati pauculi illi ut uidebatur, ab Episcopis, an faterentur, non esse creaturam filium, sed potètiã sapientiamque solam patris, ac imaginem sempiternam & per omnia indeprauabilem patris, ac deum uerum: deprehensum fuit Eusebianos nutu inter se significare, conuenire eadem etiam in nos, qui & ipsi dicamur imago & gloria dei. Et de nobis dictum esse, semper enim nos qui uiuimus, & potestates multæ sunt. Et egressa est omnis potestas dei ex Ægypto, itemque eruca & locusta uocatur ingens potestas. Et dominus potestatum nobiscum, susceptor noster deus Iacob. Iam nos etiam fratres quoque esse dei non simpliciter planum fieri potest, cum ille nos etiam fratres appellarit. Quod si deum uerum esse filium aiunt, se non laedere, factum enim uerum esse. Talis fuit Arianorum corrupta sententia. Ibi animaduersa fraudulentia allegarunt Episcopi ex scriptura, te splendescentiã, fontem, flumen, caractera ad substantiã, & hoc in lumine tuo uidebimus lumen. Et hoc, Ego & pater unum sumus, & luculentius deinceps ac compendiosius conscripsere, **EIVSDEM CVM PATRE ESSE FILIUM ESSENTIAE**: quod superioribus locis omnibus significatur. Quod autè obmurmurare solent in scriptura has uoces reperiri, stolidæ est refutatio. Qui enim ex alienis à scriptura uerbis struxere impietatem (sunt enim certe aliena à scriptura hæc: **DE NIHILO**, & **FUIT** aliquando cum non esset) queruntur se de ijs quæ in scriptura non reperiuntur, quorum tamen est pia sententia, esse damnatos. Ipsi enim ore suo quæ quasi in simo repererant planè protulerunt à terra: Episcopi uero, non sibi illas uoces cõfinxere, sed testimonio usi patrum ita perscripserunt. Fuere enim Episcopi ueteres ab hinc annis circiter trecentos triginta, unus Magnæ Romæ & alter uestrae urbis, qui redarguerunt asserentes creaturam esse filium, & non coessentialem cum patre: neque hoc latebat Episcopum Cæsariæ Eusebium. Qui initio concursans cum Arianis, postmodo autem subscribens Nicenæ synodo, in suis etiam libris testatus est & affirmauit reperiri quosdam proficos doctos & spectatos Episcopos ac scriptores, usos coessentialitatis uoce de patre & filij diuinitate. Illi itaque occultato morbo suo terribili enim fuerant multitudine episcoporum, assenserunt ijs quæ tum exposita sunt, accusationem prophetica accersentes. Clamat enim aduersus ipsos huius uniuersitatis Deus, populus iste labijs me honorat, sed cor ipsorum longè abest à me, Theonas uero & Secundus quum idem facere nollent consensu omnium abdicati sunt, quippe quibus Arii blasphemiam

A mia potior quàm Euangelica doctrina fuisset. Post hæc reuersi in cõsiliũ conscribere Ecclesiasticæ administrationis leges uiginti. Cum autè Melitius qui non diu ante Arianam rabiẽ, peruenerat ad Episcopalem dignitatem, postea conuictus certorum malefactorum, à diuo Petro Alexandrino Episcopo, qui & corona testimoniij redimitus est, ab illa fuisset deiectus, neque æquo animo ferret emendationis sententiã, completeretque Thebaida & uicinam Ægyptum tumultu & motibus, exercens in eum contra Alexandri præsentiam tyrannida quandam: ideoque scripseret ecclesiæ Alexandrinæ, quæ decreuissent aduersus illius rerum nouarum studium. Eorum, hoc est exemplum.

Cap. IX.

Epistola Consilij Niceni.

Sanctæ & ingenti, Dei gratia, ecclesiæ Alexandrinæ, & dilectis fratribus Ægypti, Libyes, Pentapolis, Nicænum cõsiliũ & magnus ac sanctus conuentus congregatorum Episcoporum salutem. Posteaquam diuina gratia & opera pijsissimi Regis coactus est Magnus & sanctus conuentus Nicææ diuersis ex prouincijs ac urbibus, necessarium esse censuimus ab illo communiter etiam uos literas accipere, ut intelligere possitis quæ sint cum proposita & inquisita, tum decreta & confirmata. Primum cõsum que omnibus illa communibus suffragijs anathemate exterminari oportere, unã cum uerborum ac sententiarum blasphemiam, quibus usus est in maledicendo filio Dei, quem diceret esse **DE NIHILO**, & non fuisse priusquam nasceretur. Et fuisse aliquando cum non esset, & libertate uoluntatis suæ in bonum ac malum proliuem fuisse Dei filium. Hæc omnia Anathemate exterminata sunt à sancta Synodo, quæ ne audire quidem sustinuit tantæ impietatis ac uesaniæ sententias, & illa maledicentiæ uocabula. Qui quidè eum finis exceperit, aut uos iam audiuistis aut, estis paulo post audituri. Nobis scribere non placuit, ne insultare uideremur homini dignum suorum scelerum manu pretium consecuto. Tantum tamen impietas illius ualuit, ut etiam Theonam Marmaricenam & Secundum Ptolemaidis Episcopum inuoluerit: quibus & ipsis eadem est merces perfoluta. Sed cum diuina gratia liberauerit Ægyptum, ab hac sententia peruersitate & blasphemijs istis, atque etiam eorum personis qui ausi fuere turbas & dissidia excitare in pacato diuinitus populo, restent autem Melitianæ petulantia, & eorũ quibus ipse ecclesiasticos honores mandauit, opera, significabimus uobis, dilecti fratres, quid de illo quoque synodus decreuerit. Cõstitutio igitur & humanitate ducta synodi, cum esset reuera nulla uenia dignus, iubetur Melitius, remanere in sua urbe, ita ut neque cõ-

b 4 ciliandi

ciliandi, neq; mandandi honores ecclesiasticos potestatem habeat, nec ulla C
in urbe aut regione cum hoc proposito uerferetur, obtinereq; nudum hono-
ris nomen. Cæterum qui ab illo honores sunt consecuti, eos placuit sacra-
rioribus suffragiis confirmatos, hac lege coniunctionis usum retinere, ut
ipsis quidem & honores salui sint & functio concessa, secundi tamen ha-
beantur omnibus qui in quacūq; ecclesia aut uicina administratione post
præmissam inquisitionem à uenerabili collega nostro Alexandro præfecti
fuere: ne uel liceat his ullius pro sua cupiditate nomen conciliandi hono-
ris gratia subijcere, neu quicquam moliri extra sententiam episcoporum ca-
tholicæ & Apostolicæ ecclesiæ, qui sub Alexandro sunt. Qui uero dei gratia
uestrisq; precibus, factionibus non studuerunt, reperti intaminati in uni-
uersali & apostolica ecclesia, ijs liberum sit nomina quibuscunq; honores
concordari uoluerint allegare, qui modo forte nostra non sint indigni, bre-
uiterq; agere omnia præfinita legibus & statutis ecclesiasticis. Quod si quis
forte ecclesiæ præsul obdormierit, ius esto paulo ante receptis succedere in
locū demortui, si modo & mereri uidebant, & populus elegerit, sic tamen
ut suffragium & quasi cōsignatio accedat episcopi catholicæ Alexandrinæ
ecclesiæ. Hoc cum uniuersis concessum sit, Melitij tamen ipsius excepimus
personam propter superiorē ferociam, & intemperantem petulantia illius,
ne quam autoritatem potestatemq; obtineat homo ferox ad similia prio-
ribus designanda. Hæc proprie & peculiariter ad Ægyptum adq; sanctiss.
Alexandrinam ecclesiam pertinent. Quæ autē præterea statuta decretaq;
sunt, cum affuerit dominus & uenerabilis collega fraterq; Alexander, ipse
uobis, quibus & præfuit & interfuit omnibus, explicabit. Annūtiamus etiā
uobis de concordia sacratissimi pascha nostri, hanc partem quoq; uestris
precibus obtinuisse perfectionē. Ita ut omneis orientales intrepide, quorū
quot non fecerūt prius nobiscum & cum Romanis, ijsq; qui à primis tem-
poribus obseruariūt, de cætero nobiscum celebrent. Gaudentes igitur tan-
tis perfectionibus, obq; publicam pacem & omnium sectarum amputatio-
nem, accipite honorificētius & amantius collegam nostrū uestrū episcopū
Alexandriū, cuius admodū sumus præsentia delectati, quiq; hac ætate tan-
tum laborem subiit uestre cōmunis quietis conficiendæ gratia, ut quæ bo-
na essent dogmata firma retinerentur, per dominū nostrum Iesum Chri-
stum, secundum uoluntatem confecta, ut quidem credimus, dei & patris,
in spiritu sancto, cui gloria in secula seculorum, amen.

TRINITAS COESSENTIALIS ET SEMPITERNA.

Atq; hanc quidem medicinam adhibuit Melitio diuinus ille Pontificum
cōuentus. Remansere tamen usq; in hoc tempus dementia illius reliquæ,
suntq; ibi monachorum agmina quædā, qui neq; sanis dogmatis fidem
habent

Secundarios il-
los innuit.

A habent, & nouos in re ecclesiastica ritus usurpant, nō abhorretes ab amen-
tia Samaritarum & Iudæorum. Sed rex literas misit ad eos quoq; episco-
pos qui ad conuentū uenire non potuerant, & illos quæ acta essent certio-
res fecit. Quarū exemplum operæpretium facturum me putauit, si narratio
ni infererem, cū ex his amor erga deū ipsius planè perspicui possit. Cap. x.

Constantinus Augustus ecclesijs. Reipsa & de mea felicitate comperi,
quanta sit benignitas diuinæ potentia, itaq; & in hoc ante omnia mi-
hi proposui elaborandum, ut à beatissimis catholicæ ecclesiæ turbis, una fi-
des & concors dilectio ac erga omnipotentem deum pietas obseruaretur.
Sed quoniam hoc aliter stabili firmoq; ordine constitui nō potuit, quam
in cœtu omnium aut saltem plurimorum episcoporum coacto, singulatim
inter ea quæ sacratiss. ad cultū pertinent diiudicaretur. Eam ob rem quam
plurimis collectis, me quoq; tanquam uno è numero uestro præsentem. Mi-
nime enim negauerim, quo maxime gaudeo, esse in societate ministerij ue-
stri, eousq; de omnibus cōueniente inquisitione tractatū fuit, dum omnia
contemplanti Deo placita sententia ad concordiam unitatis produceren-
tur in lucem, neq; quicquam dubium ambiguumq; in fide uspiam relin-
queretur. Ibi etiam quæstione mota de sacratissimo pascha die, unanimi
sententia decreuere, rectum esse ubiq; gentium illud eodem die celebrari.

B Quid enim à nobis honestius quid grauius fieri possit, quàm istam festi-
uitatem, unde spem habemus immortalitatis, eodem ordine & manifesta
ratione obseruare infallibiliter uniuersos? Ac primum quidem indignū ui-
sum est, peragere sanctissimam illam festiuitatem consuetudinis Iudaicæ
imitatione, qui ipsi nefarie manibus proprijs excæcant animos suos: pos-
sumus enim Iudæorum reiecta gente, uerore ordine, qui à tempore passio-
nis & die est hucusq; seruatus, completionem obseruationis huius etiam
ad futura secula transmittere. Proinde nobis cum inimicissima turba Iu-
dæorum cōmune esse nihil debet, qui à saluatore in aliam sumus uiam in-
ducti: quorumq; sacratissimo cultui legitimus cursus ac decens præscriptus
est. Hunc igitur unanimiter tenentes fratres uenerabiles, à turpi illa cōscien-
tia sese quisque nostrum abstrahat. Est enim profecto perquam absurdū,
gloriarī illos absq; magisterio suo hæc à nobis seruari non posse: quorum
quæ potest obsecro esse intelligentia. Qui ab illo tempore quo dominū in-
teremerunt, mentibus capti, non ratione, sed quodā effreni impetu sequū-
tur quo quenq; insita rabies sua impulerit. Ex eo hac quoq; in parte uerū-
tatem usq; adeo non uident, ut semper multumq; erroribus implicati, pro
cōueniente emendatione, eodē in anno iterū pascha celebrent. Quid est igi-
tur quod illos suadet sequi, quos horribili errore laborare constat. Non
enim certe iterum eodē in anno pascha feriari sustineamus. Sed his etiam
demptis par erat prudentiā uestram summo studio & ardentissimis uotis
anniti

ἀξιόπιστα.

anniti ne quam similitudinem puritas animi uestri referret rituum hominum pessimorum. Ad hæc etiam hoc cogitandum est, nefariū esse, in re tanta, & tantæ festiuitatis cultu discrepantiā inueniri. Vnam enim tradidit nobis libertatis nostræ diem Saluator noster: nempe illā sacratissimā passionis, unam item uniuersalem esse uoluit ecclesiā. Quæ & si partibus in multa ac diuersa loca distributa est, uno tamen spiritu, id est diuino consilio fouetur. Hoc quoque consideret sapientia sanctitatis uestre: quā sit horrendum & deformē, eisdem diebus alios esse ieiunij, alios conuiuij operatos. Postque Paschales ferias, alios festa & quietem sectari, alios seruire ieiunij. Ipsa igitur diuina uult prouidentia, quod & uos ipsos sentire confido, hæc conueniente emendatione perfici, & ad unam quandam formam reduci. Eam ob rem cumque perfici hoc æquum sit, ne qua nobis cum paricidis & domini nostri iugulatoribus intercedat communitas: cumque constitutio ipsa sit honesta quam sequuntur uniuersæ occidentales, meridionalium, Septentrionalium orbis terrarum partium ecclesiæ, atque etiam nonnullæ in quibusdam Orientalibus locis, ideo in præsentia iudicarunt omnes conuenire, & ego uestram sapientiam libenter esse facturam promisi, ut quod quidem in Romana ciuitate, Italiaque & Africa tota, itemque Ægypto, Hispanijs, Gallijs, Britannijs, Libya, uniuersa Græcia, & Præfectura Asiana ac Pontica, & in Cilicia, concordi sententiā obseruatur, id uestra quoque intelligentia cupide amplectatur: quam considerare decet, non modo quanto amplior memoratis in locis ecclesiarum sit numerus, sed etiam iustissimū esse ut omnes cōmuniter, id maxime uelint, quod rationis exquisito exigere uideatur, neque ullam nobis cum Iudaico peritio cōmunitatem esse oportere. Vtque dicam in summa breuiter quod res est, omnium cōmuni placuit iudicio sacratissimam paschatis festiuitatem, una eademque die peragi, nam minime debet esse in tanta sanctitate ulla dissonantia, uisumque est hanc sententiā, honestatem summam comprehensuram, in qua nulla profus esset alieni erroris & peccati confusio. His ita institutis, suscipite lubentibus animis celestem gratiam & planè diuinum mandatū. Quicquid enim in sacris episcoporum consilijs constitutum fuerit, id ad diuinam uoluntatem est referendum. Quare quæ a uobis perscripta sunt omnibus dilectis nostris fratribus exponere, & ipsi superius dicta, ac obseruationem sacratissimæ diei suscipere & constituere debetis. Ita cum in diu desideratum uestre affectionis conspectū uenero, in una eademque die sanctas uobiscū ferias celebrare, & undique gaudio uoluptateque affici a uobis potero, ubi uidero diabolicam seruitiā a diuina potentia nostris actis esse sublatam, florente ubique uestra fide pacēque ac concordia. Seruabit uos deus, fratres dilecti.

Cap.

x i.

Hæc

dicitur

A Hæc scripsit ijs qui abfuerant. Sed præsentibus numero decem & octo supra trecentos, beneuolentia summa complexus, & suauissima oratione allocutus est, & muneribus affecit, omnibus etiam cenā dedit, uno in loco plurimis sedibus præparatis præcipuos adhibens mensæ suæ, reliquis passim iussis discumbere. Conspicatis autem quibusdam dextros effossis oculos, intellecta constantia pietatis illorum ob quam hoc supplicium passi fuissent, admouit labra sua sauciatis locis, credens se inde benedictionem sugere. Sed peracto conuiuio, rursus omnibus dona tribuit, misit & literas præfectis prouinciarum, quibus imperauit, ut frumentum præberetur uirginibus ac uiduis, & ijs qui diuinis functionibus uacarent, ea quidem mensura, quam magis ipsius benignitatis ambitio, quam accipientium usus confecerat: horum trientem etiam num accipiunt. Cum Iulianus quidem ille impius eripisset uniuersa, qui uero ei successerat, ea quæ iam dantur imperasset præberi, quod tunc fame grassante uectigalia essent imminuta. Quod si triplum fuit in Cōstantina collatione, facile fuerit uolenti perspicere illius regis munificentiam. Sed ne hoc quidem mandandum silentio uisum est. Rixatores enim quidam accusationes aduersus aliquot episcopos composuerat, illarum libellos obtulerant regi, qui acceptis, antequam concordia perficeretur, mox lino colligauit & obsignauit annulo suo, iussitque asseruari. Postea confessionis opere absoluto, prolato in medium coram omnibus inflammauit, iureiurando dato, nihil esse quicquam illorum a se lectum. Non enim, inquit, sacerdotū exorbitationes uulgo innotescere oportet: ne illis offensi, ad delinquendum reddantur audaciores. Aiunt & hoc adiecisse. Se si forte oculis conspexisset suis episcopum alienum labefactantem, obtecurum paludamento sceleratum facinus, ne cui forte certentium illud uisum noceret. Hac monitione tantoque honore sacerdotibus habito, hortatus est ut suum quisque ouile capefferet. Ego autem Arianorum execrandæ peruersitatis causa, qui non solum communes patres despiciunt, sed etiam suos negant, inseram narrationi epistolam Eusebii Cæsariensis quam scripsit de fide, qua manifeste redarguit furor illorum: hunc enim uenerantes ut consentientem, scriptis eius profus contradicunt. Scripsit autem hanc epistolam, Arianis quidam, defectione ipsius, ut apparet, insimulantibus, sed scripta ipsa scriptoris propositum, & quæ de ecclesiastica fide sint acta melius dedarabunt. Cap. xii.

Quæ sint acta in magna synodo Nicæa coacta, uide mini iam alium de didicisse, solent enim rumores rerum gestarum certam iudicationem præcurrere, sed ne qua de fama, alienum ueritatis nuntium accipiatis, necessitate suadente, transmissimus uobis, primum propositam fidei a nobis descriptionem, deinde alteram quam ipsi edidere adiectis quibusdam ad nostras uoces. Nostra igitur descriptio coram dei amatissimæ regellecta, et bona probataque inuenta, ad hunc sese modum habet.

FIDES

FIDES à nobis exposita, ita ut accepimus à ueteribus episcopis, & in prima institutione, & cum lauacro tincti sumus, quemadmodum docent diuina scripturæ: nosq; in presbyteratus ac episcopatus functione credidimus atq; docuimus, itaq; & nunc credentes proponimus fidem nostrâ. Ea hæc est. **C**REDO in unum deum patrem omnipotentē, factorem uniuersorum uisibilem ac inuisibilem, & in unum dominū Iesum Christum, dei uerbum, deum ex deo, lumen ex lumine, uitam ex uita, filium unigenitū, primogenitum totius creationis, genitū ex patre ante omnia secula, per quē & omnia facta sunt. Qui propter nostram salutem carnem induit, & inter homines est uersatus, excruciatu, tertia die resurrexit, & ascendit ad patrem, reuersurusq; est in gloria iudicatum, uiuentes & mortuos: credimus & in unum spiritum sanctum, horum quęq; esse & subsistere credentes, patrem uere patrem, & filium uere filium, & spiritum sanctum, uere spiritum sanctum: quemadmodum & dominus noster mittens ad prædicationem discipulos suos dixit, profecti docete omnes gentes, baptizantes ipsos in nomine patris & filij & sancti spūs. Quæ affirmamus ita nos tenere, itaq; sentire: ten uisicq; & olim ita, & in hac fide cōspirasse, etiam si mors sit subeunda, anathemate excludentes omnem impiam sectam. Hæc nos ex corde & anima sensisse, ex quo sapere cœpimus, & nunc in ueritate sentire profite ricq; deum testamur omnipotentē, & dominum nostrū Iesum Christum, possumusq; certissimis probationibus demonstrare & uobis planum facere præteritis quoq; temporibus, ita nos credidisse atq; predicauisse. **H**AC fide nostrâ exposita, nullus fuit contradicendi locus: sed primum est dei amanissimus rex, rectissime comprehensam fuisse testatus, & se ita sentire confessus: illiq; accedere cunctos, & his dogmatis subscribere cohortatus est: sic quidem ut una tantum obiectio, **C**OESSENTIALITATIS, ascriberetur, quam & ipse est interpretatus, dici Coessentialem, qui nulla corporali affectione, nulla diuisione, nulla recisione, ex patre subsisteret, cū fieri non posset, ut materiæ ac corporis expers intelligibilis natura, corporalē affectionem aliquam sustineret. Hancq; esse sententiā dignam diuinis & arcanis dictis. Ita philosophabatur sapientia & pietate summa rex noster, at illi prætextu addendæ dictionis **C**OESSENTIALITATIS, hanc descriptionem confecerunt. **FIDES DICTATA IN SYNODO.** Credimus in unum deum patrem omnipotentem, factorem omnium uisibilem ac inuisibilem. Et in unum dominum Iesum Christum filium dei, genitum ex patre, unigenitum, hoc est, ex essentia paterna. Deum ex deo, lumen ex lumine, deum uerum ex deo uero, genitum non factum, coessentialem patri, per quem facta sunt omnia cœlestia & terrena. Qui propter nos homines & propter nostram salutem, descendit & carnem humanitatemq; induit, excruciatu, resurrexit tertia die, ascendit in cœlos, ueniet iudicatum uiuentes

Duentes & mortuos. Et in sanctum spiritū. Qui autem dicunt, fuisse aliquādo cum non esset, & non fuisse antequam nasceretur, & factum esse de nihilo, aut afferentes ex alia substantia, aut essentia esse mutabilem, aut uariabilem filium dei, eos anathemate exterminat sancta uniuersalis & Apostolica ecclesia. Hæc descriptione ab ipsis subiecta: non relinquētib; nobis inexactum quod dictum erat. Ex patris essentia, & **C**OESSENTIALEM patri, rursus quæstiones & responsiones mouebantur, examinabaturq; ratio significationis dictorū. Ibi illud **E**XESSENTIA fatebantur demonstrare, esse ex patre quidē, sed non ut partem patris. Hæc tenus igitur & nobis rectum esse uisum est assentiri sententiæ doctrinæ pietatis, quæ subijceret ex patre esse filium, nō tamen ut partem essentiæ illius. Itaq; & huic sententiæ ipsi quoq; accessimus, & dictionem admisimus, cum nobis ob oculos uerfaretur, pacis propositum, & in recta sententia perseveratio. Similiter & illud **G**ENITUM, suscepimus. Aiebant enim quod **F**ACTUM dicitur, conuenire reliquis cōmuniter creaturis conditis per filium, cum quibus filius conferri non possit, proinde ipsum nō facturam esse similem ijs quæ ipse fecisset, sed præstantioris essentiæ quā ut creaturæ ulli apponi deberet, quā genitam ex patre docent diuina oracula, modo ineffabili & incōprehensibili ab omni genita creatura. Ita & in hoc, **C**OESSENTIALEM esse patris filium, excussis rationibus, conuenit. Non corporali sanē, neque mortalium animantium modo: quippe neq; per diuisionē, nec recisionem essentiæ. Imo ne affectionem quidem aliquā, aut mutationē narrationem ue potentiæ paternæ, ab his enim omnibus aliena ingeniū patris natura: sed hoc sibi uelle, **C**OESSENTIALEM esse patri, nullam penitus habere cū natis creaturis filium dei similitudinem, esseq; tantum omnibus modis similem patri à quo genitus sit, non ex alia ulla substantia essentiæ ue nisi paterna, cui & ipsi accedere cum tali interpretatione rectum esse censuimus. Nam præcos quosdam doctos & celebres episcopos scriptoresq; scimus in disputatione deitatis patris ac filij inter alia etiam hanc dictionem **C**OESSENTIALIS usurpasse. Hæc de exposita fide dicta sunt, in qua concordamus uniuersi: non quidē absq; exquisiitione, sed iuxta explicationē intellectus, quam coram dei amantissimo rege expendimus, congruentem cū rationibus prædictis. Etiam anathematismo ab ipsis post fidei expositionem adiecto assentiendum esse duximus, quod à scriptura alienas uoces excluderent, à quibus penē uniuersa cōfusio & perturbatio ecclesiæ immissa fuit. Cum enim diuini instinctus scriptura nulla, habeat illud **D**E NIHILO, & illud, fuit aliquando cū non esset, & quæ deinceps adduntur, rationem habere arbitrari huiusmodi, dici ac doceri, assenti sumus decreto bono & honesto, neq; enim unquam antehac collegimus talium uerborū usum. Præterea excludi anathemate, hoc, **A**NTE QUAM NASCERETUR

NON ERAT, non absurdum iudicauimus, cum omnes cōfiteantur eum ^C esse filiū Dei prius etiam quā nāsceretur carnaliter. Iam uero Dei amatissimus rex ratione etiam declarauit esse eum iuxta Diuinam generationem suam ante omnia secula. Nam actu nondum genitum fuisse potentia in patre sempergenitabili modo, cum sit pater semper pater, ut & rex semper & saluator, deniq; omnia, potentia semperq; se habeat ad eūdem modū & similiter. Hanc necessario uobis transmisiimus, charissimi, explanationem occultioris acquisitionis & consensionis nostræ. Nam optima ratione tunc stetit usque ad ultimum tempus, quæ alieniora in descriptione uiderentur recedentes. Mox uero omni posita contentione suscepimus ea quibus nihil ledebamur. Visum est enim nobis placide expendentibus, dictorum sententiam manifeste conuenire cum ijs quæ paulo ante in nostrâ fidei expositione confessi fueramus. Cap. XIII.

*νεκρομένη
εἰσι in Epiph.
nio quoq; est
iudicij uox.*

*Legi προσει
νάστοντες εἰσι
Epiph. legi
se uidetur προ
σέκοσθου, ut
desit εἰος, uel
simile quid, et
sententia sit,
tamdiu perhi
tisse in senten
tia donec sur
peressent qui
bus offenderē
tur.*

^NON esse igitur nouam appellationem Cōessentialitatis, neque exco-
gitatam ab illius conuentus patribus, sed à maioribus ad posterita-
tem deuolutam, perspicuum testimonium dixit Eusebius. Idem & hoc illa
in epistola docuit, omnes qui tum conuenissent, unanimiter suscepisse ex-
positam fidem, sed alibi quoque testatur cum honorifica imperij Con-
stantini Magni mentione. His uerbis: atque ille quidem hæc locutus Ro-
mana lingua per interpretem, fecit illis consultandi de proposita re copiā.
Ibi illi priores horū culpam in uicinos suos conferebant, at hi & defensio-
nes afferebant, & mutuas reprehensiones. Cum autem ab utraque parte ^D
proposita plurima fuissent, disceptatioque esset initio, perquā uehemens,
audiebat rex patienter omnia, & quieta intentione ea quæ proponeban-
tur assumebat, & uicissim utriusque partis dicta sustentans, paulatim con-
iungebat secum contentiosos aduersatores, necnon placide singulos com-
pellans oratione gracillante, cuius linguæ imperitus non fuit, & erat miti
ac suauis ingenio, alios oratione conciliabat sibi, alios deterrebat, collauda-
tis autoribus utilis sententiæ. Neque destitit illos ad concordiam urgere,
donec uniuersos à disceptationibus in eiusdem sententiæ ac dogmatis so-
cietatem abduceret, ut & coniungerentur in fidei professione, & in festiui-
tatis salutaris tempus idem, uniuersi consentirent. Corroborantur autem
iam ea quæ omnibus fuerant cōmuniter uisa, etiam scripto & uniuersuius-
que signatione. Et paulo post rursus hæc similiter apposuit. His ad talem
modum constitutis, dimisit consilium, facta singulis redeundi domos su-
os potestate. Quibus cū gaudio reuerfis, ualuit postea una illa inter omnes
sententia, de qua coram rege cōuenerat, coalescentibus quasi in unum cor-
pus ijs qui dudum dissipati fuerant. Ipse rex hac perfectione lætatus, per
has literas Synodi fructus uberrimos, cū ijs qui adesse non potuerant, cō-
municauit, populōque ubique cum urbano tum rustico pecuniarias lar-
gitiones

^Agitiones liberalissime decernens, celebrauit festiuitatē Vicennialium, id est,
uigesimali anni Imperij sui. Sanè fautores Arii, etiam si impium non duce-
rent contradicere alijs patribus, saltem huic, quem ipsi admirari solent, do-
centi unanimum illum consensum fuisse, fidem habere conueniebat. Sed
quandoquidem cum placitis suorum quoque patrum conflictantur, at il-
li turpitudinis & horrois plena Arii morte considerata, fugere debebant
summis uiribus impietatem quam peperit. Cum autem genus mortis illi-
us non omnibus notum esse uideatur, placuit & illud narratione nostra
exequi.

Cap. XIIII.

^CUM non modicum tempus ille Alexandria consumpsisset, rursus
animum ad debachandum in ecclesias appulit, negareq; cepit im-
pietatem & polliceri cōsensionem expositam patrum se recepturū esse. Sed
cum neque diuo Alexandro neque successori cum præsulatus tum pietati
illius Athanasio probaret causam suam, redijt adiutus ab Eusebio Ni-
comedensi Constantinopolin. Vbi quas ille turbas dederit, & iusti in illū
iudicis sententiam, aptissime exposuit per omnia opt. Athanasius in ijs
quæ Appioni scripsit. Quam ipsam quoque partem insertam narrationi
subiecimus. Ego Constantinopoli non fui tempore mortis illius, sed audi-
ui relationē Macarij presbyteri qui tum affuit. Accersitus fuerat à Cōstan-
tino Arius annitibus Eusebianis, qui cum comparuisset, interrogat rex,
an teneat fidem catholicæ ecclesiæ: tum ipse iureiurando affirmauit recte
se credere, & exemplum scripturæ fidei suæ, principi obtulit, & celatis omni-
bus, quorū causa ab Alexandro episcopo eiectus ecclesia erat, & simulatio-
ne referens dictiones scripturæ. Itaque absoluit Imperator iuratum nō sen-
sisse ea, quorum in simulatus ab Alexandro, fuisset ecclesia eiectus, sic locu-
tus: si recta est fides tua, probe iurasti: sin est impia fides tua, & iurasti, iu-
dicium de te erit Dei de celo. Atque ita egressum à rege uoluerit Eusebia,
ni illum solita uī introducere in ecclesiam, sed beatus Alexāder restitit illis,
quod negaret inuentorem hæreseos in ecclesiam recipi oportere. Ibi dein-
de ad minas peruentum est ab Eusebianis qui dicerent, quemadmodum
perfectissent ut ipso inuito ab Imperatore accerferetur Arius, ita Ariū quam-
uis ei contrarium esset, postero die unā cum ipsis in eius ecclesiæ commu-
nitione futurum esse, erat autem cum hæc diceret sabbatū. Eam ob rem epī-
scopus Alexander perquam contristatus, ecclesiam intrat, & manus attollit
ad deum, secp cum lamentis in faciem humi prosternit in sacrario, & iacens
in pauimēto orabat: aderat & Macarius qui & ipse orabat, & audiebat cla-
mantem episcopum. Duplex autem erat postulatio. Si Arius est cras futu-
rus in communitate ecclesiæ, dimitte me seruum tuum, neque perdas iu-
stum cum impio. Sin parcis ecclesiæ tuæ, cui te scio parcere, flecte oculos tu-
os ad iurba Eusebianorum, neque tradas in uastationem & probrum
c 2 hæreditatem

hereditatem tuam, auferetq; Arium è medio, ne ipso introeunte in ecclesiã, ipsa etiam unã cum eo secta recipi uideatur, neq; sit posthac uillũ inter pietatem ac impietate discrimen. Hęc precatus Episcopus discessit inde cum summa sollicitudine, acciditq; res admirabilis & inopinata. Eusebianis enim interinuantibus, ipse quidem orabat Episcopus: Arius autẽ Eusebianorũ fiducia admodũ procax, secessit tanq; ad uentris opus in sellas quasdam, ac mox ut scriptum est, pronus crepuit mediũ, prolapsusq; statim est exanimatus. Hic finis fuit Arii, quem concordem suum summo pudore confusi sepelierunt Eusebiani. At beatus Alexander gaudente ecclesia cœtum celebravit, in pietate & dogmatum ueritate, cum omnibus fratribus, adorans & magnificans deum ualde, nõ quod illum mortuum esse lætaretur, quod absit (omnibus enim est hominibus hæc lex posita ut quisq; semel moriatur) sed quia non humani iudicij sententia declarata, sed ipse dominus iudex fuerat inter minas Eusebianorũ & preces Alexandri, condemnata secta Ariana, quam demonstrasset indignã esse communitate ecclesiastica, fecissetq; palam illũ quãuis testimoniũ haberet Imperatoris omniũq; mortalium, à ueritate tamen esse damnatum. Talibus manipulis scelerati seminis collectis, uestibulũq; intuitus futuræ poenæ suæ Arius, suã ipse impietate supplicio accusauit. Sed iã ad narrationẽ Imperatoris pietatis nos conuertamus. Omnibus enim subiectis Romano imperio populis literas misit, quibus hortabatur illos, ut à pristino errore reuocati, saluatoris nostri disciplinã se traderent erudiendos, atq; uniuersos ad ueritatem deducens, Episcopos in super ad instaurationes ecclesiarum excitabat, non literarum modo cohortatione, sed suppeditatione etiam ambitiosa pecuniarũ & rerum necessariarum ædificationi: quod ipsum & scripta iudicant, hoc exemplo.

Cap.

xv.

Victor Max. Constantinus Augustus Eusebio. Persequente ad hoc usq; tempus tyrannide & nefarijs consilijs famulos Christi saluatoris nostri, credo charissime frater, neq; dubiũ mihi est, quoniã omniũ ecclesiarũ res, aut negligentia corrupta, aut metu impendentis iniuriæ diminuta sint: nunc uero reddita libertate, & dracone illo à publicis administratio nibus, Dei quidẽ providentia, nostro autẽ ministerio repulso, in ea summi opinionone, nemini esse diuinam potentiam absconditam, omnesq; qui aut metu, aut infidelitate, aut peccatis fuerint implicati, cognito eo qui essentialiter est, ad uerum & rectum uitæ statum reuersuros esse. Quibus igitur aut tu præces ecclesijs, aut quo alios Episcopos, presbyteros, diaconosq; in loco præesse nosti, cohortare ut studium operamq; suam rebus Ecclesiasticis impendant, ut aut quæ restant perficiantur, aut amplientur, aut scibi opus fuerit, noua ædificia excitentur: petes autem & ipse & reliqui per te necessaria à præsidibus nostris & prouinciali magistratu, quibus & ipsi scripti mus

Ἰωυτος non
υπτες.

A mus ut summo studio petitionibus sanctitatis tuæ obsequar. Deus te seruet frater charissime. Huiusmodi epistolas de ecclesiarum ædificationibus ad singularum prouinciarum Episcopos dedit. Quæ autem scripserit Eusebio palæstino de curatione sacrorum librorum, ex ipsis cognosci literis rectissime poterit.

Cap.

xvi.

Victor Constantinus Augustus Eusebio. In urbe quæ nostrũ nomẽ complectitur, auxiliante saluatoris Dei prouidentia, ingens hominũ multitudo sese addixit ecclesiæ, ita admodum augete omnium ibi numero, admodum dignum uidetur etiam ecclesias in ea plures construi. Tu igitur suscipe prompto animo placita uoluntatis nostræ, quod & prudentiæ tuæ significare æquum censuimus, ut in membranis bonis quinquaginta codicum, cures planè & diludice ab artificibus scripturæ elegantis peritis, exarari eos potissimũ sacrarum literarũ locos, quorũ uerba doctrinæ & usui ecclesiarum maxime censueris cõuenire. Dedit & clementia nostra literas, ad generalem dispensatorem nostrum, ut huic operi necessaria omnia subministrari curet. Nũc erit sedulitatis tuæ, ut huiusmodi codices quàm celerime conscripti absoluantur, qui autoritate literarum nostrarum concedentiũ hoc iuris tibi, duo publica uehícula fumes, quibus illi ad nos deportentur, perficiente negotiũ uno aliquo ex diaconis tuis. Ita em̄ potissimũ bene scripti in nostrum facillimũ conspectũ uidentur esse peruenturi. Qui cũ ad nos uenerit, humanitatẽ nostram experietur. Deus te conseruet frater charissime. S A T I S esse hæc possunt, de quibus coniectura, uel iudiciũ potius fiat, conuersum laudatissimũ Regem fuisse totis uiribus ad studium pietatis: addam tamen & supra dictis saluatoris sepulchri susceptam ab illo curam. Cum enim comperisset uesaniens & amentia simulachrorum cultus percitos subruisse sepulchrum dominicũ, sperantes hac cõtentione saluationis nostræ memoriã obliuioni mandatum iri, illo autem in loco extruxisse impurã diuã ædem ad Virginalis partus contumeliam, primum dirui abominãdas substructiones, deinde aggerem propter sceditatem fuestorum sacrorũ, longè ab urbe distici ac dissipari, mox ex ædificari templum maximũ ac pulcherrimũ imperauit. Quæ omnia planius docetur epistola missa ad eius ecclesiæ præsulẽ, Is erat tum Macarius, cuius & antè me minimus, quiq; in magna synodo affuerat, armaq; ceperat socia ad illius blasphemias prosternendas.

Cap.

xvii.

Victor Constantinus Max. Macario.

Tanta est gratia saluatoris nostri, ut nulla dicendi facultas præsentis mihi raculo sufficere posse uideatur. Nam significationem passionis illius sanctissimæ, tandiu obrutam terra, sic multorum annorum spatijs fuisse ignoratam, dum cõmuni omnium hoste sublato liberatis famulis suis appareret, omnem profecto admirationis stuporem superat. Si enim omnes

c 3 quot

quotquot ubique terrarum sunt sapientes conuenerint, iussi que hac re dignam orationem habere tentauerint, ne minima quidem parti contentione sua satis esse facturi uidentur, usque adeo omnem humanae rationis pacem naturam istius miraculi fides excedit, quo plane celestia humanis plus ualere declaratur. Quapropter, hoc ego semper in primis atque solum specto, ut quemadmodum sese cotidie nouis miraculis profert ueritatis fides, ita mentes omnium nostrum in sancta lege, castitate ac unanimi cupiditate studiosiores reddantur. Quod cum omnibus manifestum esse confida, hoc maxime tibi persuadeas uelim, nihil esse maiori cura mihi, quam ut sacrum illum locum, quem Dei mandato, de spurci simulachri impositione, tanquam deprimente quodam pondere alleuauimus, adificiorum pulchritudine exornemus, qui ab initio quidem sanctus Dei iudicio fuit, sed multo postea sanctior prolata in lucem salutaris passionis fide effectus. De cetero igitur prudentiam tuam, ita omnia instituere & preparare necessaria, ut non modo omnibus praestantior basilica, sed etiam alia ad eum modum perficiantur, ne quid usquam locorum quod maxime eximium sit, hanc fabricam possit uincere. De murorum autem excitatione & opere, scito commisionem habere a nobis Dracilianum amicum nostrum, qui nunc splendidissima gubernatorum nostrorum loca administrat, necnon istius prouinciae praefectum nostrum, Imperator enim est a pietate nostra, ut artificis ac operarii cum omnibus quae requiruntur ad aedificationem a tua fuerimus certiores facti sapientia, statim per illius prudentiam tibi curentur. De columnis autem seu marmore, quicquid ipse contemplatione operis pretiosissimum ac aptissimum futurum statueris, da operam ut quamprimum nobis perscribas, quo undecumque conuehi possint ea quae conuenientia operi futura de tuis literis intellexerimus. Aequum enim est ut totius orbis terrarum maxime admirabilis locus digno splendore exornetur. Ipsius quidem Basilicae testudinem utrum laqueatam, aut alio quopiam genere operis concludendam censeas, uelim mihi significes. Nam laqueata auro quoque illustrari poterit. Quod superest, sanctitas tua praedictos praetores certiores reddat, quot operarijs artificibusque, & quantum sumptibus opus sit futurum, eaque omnia da operam ut ad nos quoque quamprimum referantur. Non solum de marmore & columnis, sed etiam de lacunari, si hoc tibi placuerit. Deum te conseruet frater dilecte.

Cap. XVIII.

HAs literas pertulit ipsa Imperatoris mater, Egregij illa filij uenitrix, & ab omnibus celebrata, tantae lampadis parens & nutrix pietatis. Ea igitur taedium itineris, senectae etiam labore contempto suscepta, non enim diu post illud mortua est, nata annos octoginta. Mox autem ubi locum conspexit qui admisisset communis salutis tormenta, abominandum illam admodum dirui & aggerem exportari iussit: oppresso uero sepulchro iam apparente

A parente, uisae quoque sunt iuxta dominicum monumentum tres defossae cruces, quarum nemo erat qui non pro certo haberet, unam fuisse dominici saluatoris nostri, duasque reliquas simul actorum in crucem latronum. Ignorabatur tamen illa quae dominicum tetigisset corpus, & pretiosi sanguinis stillicidia exceperet. Sed beatus Macarius praefectus urbis illius, tali ratione dubitationem hanc explicauit. Foeminae enim primariae quae diuturno morbo teneretur, singulatim quaque crucem cum ardentibus precibus admouit, atque ita arcana uis cognita est. Cum enim primum haec crux muliebri corpus contigisset, grauem mox repulit morbum, & illam pristinae restituit sanitati. Ita Imperatoris mater comperta re quam desiderauerat, clauorum alios Galea regiae inseruit, qui praesidio essent capiti filij sui, & hostium tela repellerent, alios frenis equestribus coniunxit, & regi protectionem parans, & priscum uaticinium implens: longum enim est cum Zacharias propheta clamat: Et quod in frenis fuerit, sanctum erit domino omnipotenti. Particula autem crucis saluatoris, in Regia collocandam seposuit, reliquum ex argento fabricata capsula in eam inclusit, episcopusque urbis dedit asseruandam, ut monumentum salutis extaret ad posteritatem. Undique autem omnis generis materiam artificibus suppeditans, maxima & clarissima illa templa extruxit, quorum pulchritudinem & magnitudinem hoc loco exponere superuacuum duxi, currentibus illuc, ut ita dicam, uniuersis Dei amantibus ad tantae magnificentiae spectaculum. Fecit & aliud dignum memoria laudatissima illa & suspicienda Regina. Congregatis enim Virginalis uita cultricibus plurimis, sedilibus preparatis discumbere illas iussit, & ipsa ut famula circumiens ministravit, cibum apponens, & pocula porrigens, & uinum infundens, & pelui allata de uase manali affudit aquam manibus illarum. His & alijs consimilibus peractis reddijt ad filium, & multis praecipis de pietate filio datis, ualedicensque benedictionibus consumatis, ex hac uita in meliorem transijt. Atque illa quidem mortua eo fuit affecta honore qui deberetur tanta cura tantoque feruore persecuta cultum omnium creatoris dei. At Arii factio ad consilia improbiissima reuerfi sunt.

Cap.

XIX.

EA enim de causa manus suas non subtraxere concordiae fidei, quo induiti omnium pelles, ut lupi grassari possent. Nam diuino Alexandro qui Arium cohererat oratione sua, illo in qua Bytantio, hoc enim tum nomine Constantinopolis appellabatur, in uitam meliorem translato, Eusebius aduocatus impietatis, oblitus earum legum quas paulo ante cum alijs pontificibus conscripserat, mox Nicomedia deserta Constantinopolitanum arripuit solium, cum plane Canon interdicat omnibus cum presbyteris tum Episcopis, transgressione in alias atque alias urbes. Mirum tamen esse non debet, fuisse

c 4 audaces

ἐπεὶ οὖτος
legi.

audaces illos in prætereundo alias leges, qui ita contra unigeniti diuinitatem inſaniuerant. Neque primum huic nouitati ille ſtudit, ſed iam antè idem facere auſus fuerat: commiſſa enim ſibi quondam Beruto, illam relinquens, Nicomediam occupauerat, qua poſtea eſt exactus ſynodi ſententia ob manifeſtam impietate ſuam, unaq; etiam Nicæa Theogonius, idq; Imperator Conſtantine alteris literis ſuis demonſtrauit, quorū partem inſeram narrationi huic, miſſarum Nicomedenſibus. **Q**uis imbuuit talibus innocentem multitudinem? Nimirum Euſebius crudelitate tyrannica initiatus. Fuiſſe enim ſemper tranſugam ſanctorum multis eſt uide re argumentis. Hoc enim partim cædes Episcoporum, ſed uere Episcoporum, reſtantur, partim grauiſſima Chriſtianorum inſectatio manifeſte clamar. Nam de illius erga me contumelijs nunc non loquar. Quibus cum ſauirēt maximæ aduerſariorū cōcuſſiones, ipſe oculos ſpeculatores aduerſum me intendeſſet, & propemodum armato miniſterio præſto erat tyranno. Neq; quiſquam arbitratus ſit non me ad hæc plana faciendā paratū eſſe. Certiſſimum enim eſt iudiciū, quod manifeſto deprehendā me contigerit præbyteros ac diaconos aſſectas Euſebij. Sed hæc omittam, quæ nō indignationis meæ, ſed pudoris illorum gratia protulimus. Hoc autem exeret cogitationem animi mei, quod intelligo uos ad ſocietatem criminis uocari. De Euſebij enim inſtitutione & peruerſione, conſcientia ueſtra à ueritate diſceſſit. Medicina tamen non ſera fuerit, ſi nunc ſaltem delecto Episcopo fideli & integro reſpexeritis ad deum, quod & in præſentia eſt potestatis ueſtræ & iam pridem debuerat iudicio ueſtro perfectum eſſe. Ille quem memorauimus Euſebius magnopere à quibusdam tum adiutus, huc peruenit & impudenter reſtitutionem ordinis acquiſiuit. Sed cum de hoc Euſebio charitati ueſtræ pauca ſcribenda ſint, meminit patientia ueſtra coactam eſſe Nicæa ſynodum, cui & ego reuerenter aſſui miniſterio cōſcientiæ meæ. Nullo alio conſilio quā ut omnes in concordiam redigerentur, utq; penitus redargueretur exterminareturq; negotium illud, motū Arii primum Alexandrini dementia, confirmatum autem mox Euſebij abſurdo & exitiali ſtudio. Sed eundem illū Euſebij, quo cenſetis, chariſſimi honorabiliſſimiq; diſcuſſionis labore, nempe conſcientia ſuperatum, quō uere pudore cum conuictō omni ex parte mendaciō conſcriptum eſſe: Subornauit enim diuerſos qui pro ſe apud nos deprecarentur, & ipſe petijt auxiliū noſtrum. Ne tanti delicti condemnatus priuaretur honoribus ſuis. Deum facio horū teſtem, qui nobis bonitate ſua perpetuo aſſit. Me enim etiam peruertit, & indecenter ſeduxit ille, quod uos quoque ſcire debetis. Nam tum omnia quæ uoluerat obtinuit, cum malitiam animo ſuo pernitus abſconderet. Sed quæ nuper, ut alia præteream facinora prauitatis ipſius, cum Theogonio ſocio ueſtriæ ſuæ deſignarit, quæſo cognoscite

Agnoscite. Imperaueram ut Alexandrini quidam, quod à fide noſtra deſecifſent, huc mitterentur: nam illorum miniſterio diſſenſionū uidebatur flamma excitari. At iſti honeſti boniq; episcopi, quos ſemel Synodi ueritas reſeruarat penitentia, eos non receperunt, ut eſſent tuto apud ſe loco, ſed uita ſuæ malitiam, cum eis communicauerunt. Eam ob rem hoc cepimus aduerſus ingratos iſtos conſilium, ut iuberemus arreptos ipſos in remotiſſima loca deportari. Quod reſtat, ueſtrum eſt ea fide Deum ſpectare, qua ubique hoc fieri ſoleat, quāque eſſe tranſigiq; omnia deceat. Ita nos ſi habeamus episcopos caſtos, orthodoxos humanos gaudemus. Quod ſiquis audacter in conſultēque ad memoriam, aut laudem peſtium illarum exarſerit. Illius ſtatim audacia miniſtri Dei, hoc eſt mea executione, cohercebatur. Deus uos cōſeruet, fratres dilecti. **A**T QVE ILLI tūc honoribus ſpoliati urbibusq; eiecti ſunt: commiſſa Nicomedie administratione Amphioni, Nicæa Chreſto. Sed ruruſ ſolitas fraudes uſurpantes, pro comiteu fallacia uidentur eſſe humanitatem Regis, renouato certamine priſtinam potentiam recuperarunt.

Cap. xx i.

Sed Euſebius, ut dictum eſt, uiolenter occupato præſulatu Conſtantino ſpolitano, potentia incrementa faciebat, & familiaris effectus Imperatori, confidentiaque de frequente conſuetudine capta, aduerſus propugnatores ueritatis ruruſ produxit machinas ſuas. Ac primum prætexens cupiditatem uiſendorum Hieroſolymorum, hac fraude circumuento Imperatore, quod diceret ſe teneri deſiderio celebre ædificationis opus conſpiciendi, magno cum honore illinc diſceſſit, attribuentē ei Imperatore & uehicula & comitatum. Adiunxit huic ſe & Theogonius Nicænus ſocius, ut antè diximus, improborum conſiliorum ipſius. Cumq; ueniſſent Antiochiam amico uultu omnia illis benigne præſtabantur, nam ueritatis propugnator Magnus Euſtathius, omni fraterno amore eos complexus eſt. Vbi autem ad ſacra deueniſſent loca & uidiſſent concordēs ſuos, Euſebium Caſarienſem, Patrophilum Scythopolitam, Aetium Lydda Theodotum Laodicæ Episcopum, & alios Ariana labe inquinatos, indicarunt eis turbarum conſilia, & unā cum ipſis Antiochiam inuaſerunt, & aliorum quidem aduentui deductionis honor prætendebatur, ſed quod clanculum cōſciebatur, bellum erat aduerſus pietatem. Cōducta enim muliercula quæ corpus ſuū proſtitueret, & linguæ illius obſequium mercati conſiliū conuocarunt: deinde alijs omnibus excludis miſerrimā introducunt mulierculā, quæ infantem præ ſe ferens lactentem aiebat cū impudentibus clamoribus ſuſceptū genitumq; illum ex Euſtathio. At ille qui calumniam manifeſte cerne ret conſictam contra ſeſe, poſtulabat ut ſi quem teſtem haberet eius rei eum in medium produceret: quæ cum habere ſe negaſſet, iuſurandum ei deſertur à iuſtiſſimis iudicibus, clamante palām lege probationes duūm

duum trium'ue testium confirmatione ualere. Et statuente Apostolo **C** postulationem aduersus presbyterum, nisi confirmato crimine duum trium'ue testium non admitti oportere. Sed hi spretis legibus diuinis, accusatio- nem intestatam contra tantum uirum admittunt, cumq; illa confirmaret iureiurando damoros suos, puerum esse Athanasij, mox ueritatis amici iudices contra illum, ut adulterum pronuntiauerunt. Refragantibus autem alijs Pontificibus, qui non pauci aderant, respectu apostolicorum dogma- rum, & ignoratione eorum qua mouerentur, manifeste contradicentibus, prohibentibusq; sententiae iniustae parere Magnum Eustathium, abiere illius fabulae compositores quamprimum ad regem, eiq; persuadent ue- ram accusationem, & iustam fuisse condemnationis sententiam, exiliumq; conficiunt, tanquam adultero & tyranno pietatis & castitatis athleta.

Caput XXII.

ATque est ille per Thraciam abductus in Illyricam quandam urbem. Sed hi primum surrogant Eulalium, quo paulo post uita functo, uo- luerant illo transferre Eusebium Palaestinum. Cui cum & ipsi contraria ea res esset, in superq; prohibente imperatore, subicere Euphronium, quo & ipso mortuo, uixit enim in hoc honore annum tantum unum & pau- cos menses, Placentio praesulatum ecclesiae illius tradidere. His autem, cum- etis occulte inerat Arianae labes, ideoque plurimi studiosi pietatis, cum sa- cerdotes tum plebs, desertis ecclesiasticis caeteribus, priuatim conueniebant, ij uocabantur Eustathiani quod talis coitio post Eustathij exiliu[m] extitisset. Illa uero miserrima muliercula morbo grauissimo & diuturno corre- pta, prodidit insidias & tragediam illam detexit, non duobus tribus ue, sed compluribus sacerdotibus illis fraudibus indicatis, se enim aiebat pe- cunia conductam ad illam calumniam, non tamen falsum omnino iura- tam fuisse, Eustathij enim fabri cuiusdam puerum esse. Atque haec Antio- chiae bellissima illa molita est factio. Cap. XXIII.

His temporibus & Indis illuxit diuinæ cognitionis iubar. Cum enim ubique celebris Imperatoris uirtus ac pietas, & uicini barbari docti essent praestare pace frui, quam bello decertare, commiscebantur ubique commercio libero. Ibi Tyrius quidam externa philosophiae deditus, incen- sus cupiditate perlustrandae ultimae Indiae, profectio[n]i cum duobus adole- scentibus fratris filijs accingitur: sed postq; desiderio suo satisfecerat, nauiga- tione in patriam reuertebat, appulsaq; nauis in portu aquationis gratia, irruen- tes barbari, alios in mare demerserunt, alios seruitu[m] abstraxere. Atq; ille qui- de[m] Tyrius inter mortuos relictus, adolecentes uero ad regem deducti sunt, ho- rum noia fuisse uni Adefio, alteri Frumetio: quibus tempore terrae illius regi probatis prudentia eorum patefacta, cura Regiae committitur. Quod si cui haec fingi uideatur, is recordetur, quid Iosepho usu uenerit, & ad regnu[m] Aegypti respiciat

A respiciat, item que prophetam Danielem tresq; illos pietatis athletas, nam & hi de captiuitate ad Babylonis praefectura[m] deuenerunt. Sed rege mortuo maiore in pretio apud filium illius fuisse. Educati autem in pietate hortaban- tur mercatores, si qui, quemadmodum mos fert Romanorum, aduenis- sent, ut conuenire & sacros ritus celebrare uellent. Interq; haec elapso lon- go sane tempore accedunt ad regem, petuntq; pro mercede fidelitatis erga illum suae, concessionem reditus in patriam suam. Quo impetrato, in Ro- manum solum reuersi sunt, Mansitq; Tyri Adefius, at Frumentius post habito conspectu parentum suorum cura rerum diuinarum Alexandria perrexit, praesulemq; urbis illius edocuit qua essent cupiditate Indi uiden- dae lucis intelligibilis. Tum ecclesiae illius clauu[m] tenebat Athanasius, qui au- dita narratione hac, quis autem reperiri possit, inquit, aptior ad caliginem istam ignorantiae discutiendam, & inferendi diuinæ praedicationis luminis quam tu: Haec locutus & communicata cum eo gratia Pontificali, misit ad istius gentis culturam. Qui & patria derelicta & contempto tanto pelago, peruenit ad gentem incultam, eam que summo studio excoluit, cooperan- te sibi diuina gratia. Apostolicis enim miraculis, si qui forte sibi resistere co- narentur, capiebat. Et signorum efficacia dictorum testis, permultos coti- die corripiebat. Ac Indorum quidem ad cognitionem dei Frumentius dux fuit.

Cap. XXIII.

BA Iberibus eodem tempore captiua uiam ueritatis demon- strauit. Illa enim orationi assiduo uacabat, cubile stragulum que ha- bens molliculum extensum humi sacculum, delicatissime autem uiuens in continuis ieiunijs. Ex hoc labore Apostolica dona consecuta est. Nam cum barbaris mos sit, penuria medicorum, ex sese mutuo de medicamen- tis quaerere, quo quopiam aliquis in morbo usus sanitati fuerit restitutus, deuenit quaedam ad laudabilem illam mulierem femina cum infirmo puero, cum maximis precibus, ut remedium morbi aliquod se doceret. Quae accepto puero repositoque in cubile suum, obsecrabat omnium con- ditorem Deum ut annuere precibus suis & infirmum puerum exoluere morbo uellet, qui exaudita supplici oratione sanitatem illi reddidit. Ex hoc mirabilis mulier omnibus in ore fuit, neque enim coniugem regiam fama huius facti lauit, quae & ipsa cum difficili morbo teneretur accersien- dam eam curauit, sed hoc facere recusauit elationis quadam mediocritate usa. Tunc regina coacta malo dignitatem Regiam non passa obstare sibi, accurrit ad captiuam, quae & ipsam in uilem lectulum suum illam reponens adhibuit salutarem morbo medicinam orationis. Recuperata igitur pristi- na ualitudine obtulit ei Regina mercedem curationis reru[m] maxime expeten- darum, aurum, argentum, tunicas, pallas, quaeq; alia largiri Regia muni- ficientia consueuit, His sibi illa opus esse negauit, sed magnam futuram mercedem

mercedem, si pietatem uellet cognoscere, & exposuit quàm poterat illi ac curatissime diuina præcepta, hortabaturque ut diuinum templum excitaret saluatori suo Christo. Ita reuerfa regina in Regiam, subita perculit animi coniugis suæ admiratione facilis curationis, cui narrat potentiam dei quæ captiua coleret, illumque aiebat solum pro deo habendum, extruicque templum & totam gentem ad cultum ipsius conuerti oportere. Rex quidem magnis uehebat laudibus miraculum declaratum in uxore sua, sed ab ædificando templo abhorrebat animus. Modico autem tempore elapso, uenatum egressus, ab humanissimo domino, ut quondam diuus Paulus captus est. Nam improuisa implicitus caligine ulterius non poterat progredi. Et comites quidem solita fruebatur luce, solusque ipse relictus tenebrarum uinculis constringebatur. In maxima igitur dubitatione rationem salutis inuenit. Nam recordatus infidelitatis suæ, & inuocato numine eius dei quæ coleret captiua, lucem recepit: tum profectus ad captiuam suspiciendam mulierem, petijt ab eo demonstrationem edificij. At illi idem qui Beselelum architectonica sapientia compleuerat, hoc quoque donum contulit, ut describere posset diuinum templum. Describebat ergo ipsa, illi fodiebant & ædificabat. Sed iam opere perfecto & concluso tectis, cum deessent sacerdotes excogitauit consiliū hac quoque in re mulier, persuasit enim regi ut legatos mitteret ad Imperatorem Romanorum, peteretque pietatis sibi doctore prospici. Rex quidem uiam demonstratam legationis mittendam statim est ingressus. Imperator uero cognita petitione (erat autem Constantinus ardentissimus amator ille pietatis) benignitate summa complexus legatos, præconem diuinæ cognitionis misit illi genti uirum, fide, intelligentiam, moribus ornatissimum cum dignitate Pontificali, muneribus plurimis adiectis. Atque ille ad hunc modum petentibus ipsis prospexit, sed in Perside alumnorum pietatis ultro causam suscepit. Certior enim factus ab impijs eos exagitari, & regem seruientem erroribus uarijs insidijs circumuenire, literas ad illum dedit, postulans ut & ipse ad pietatem se conuertere & cultoribus illius honorem habere uellet. *Cap. xxv.*

Sed melius fuerit scriptoris studium declarare: obseruans diuinam fidem adipiscor lumen ueritatis: sequens lumen ueritatis, agnosco diuinam fidem. Atque de his, quod ipsa res docet, sanctissimæ religionis cultum notum facio, qui est magister cognitionis sanctissimi dei. Huic me seruire confiteor: huiusque dei adiutus ope, orsus ab ultimis Oceani finibus, uniuersum orbem terrarum firmæ salutis spe exeri, ut omnia quæ iam cotidianis calamitatibus seruitij tot tyrannorum deficerent & extenuarentur, communiter à nobis uindicata, quasi curatione quadam medica refocillarentur. Hunc ego deum ueneror, cuius signum dicatus eidem deo exercitus meus portat in humeris suis, & quocunque per fas & ius contendit, prospero secundoque cursu uictur. Nobisque ex illorum splendidissimi trophæis non sera rependitur gratia.

Hunc

A Hunc ego Deum uenerari me immortalis memoria profiteor, hunc mente perfecta & pura in celo esse perspicio: hunc flexis genibus inuoco, auersans omnem abominationis sanguinem, & odores fæcidos ac fugiendos, incantationum omnium igniculos declinans, quibus cunctis sceleratis & infandus error inquinatus, plurimos totasque adeo gentes conuellens infernis contradidit partibus. Quæ enim omnium conditor deus per humanam prudentiam propria benignitate ad usum hominum protulit, ea ad unius cuiusque libidinem arripi non sustinet. Mentem autem solummodo puram & intaminatam animam ab hominibus postulat, quibus uirtutis & pietatis opera meretur. Aequitatis & mansuetudinis factis oblectatur, amat mitis, odit turbulentos, diligit fidem, punit infidelitatem, omnem iactandam potentiam frangit, contumelias superborum ulciscitur, elatos fastu funditus euertit, humiliatis & patientibus tribuens quæ promerentur: ita & imperium iustum magni ille æstimans, sua opitulatione confirmare, & regiam intelligentiam tranquillitate pacis conseruare solet. Minime decipi mihi uideor, mi frater, cum deum hunc esse confiteor duce saluatoremque omnium, quem multi hoc potius imperio uerfanis erroribus seducti, abnegare conati sunt. Sed cuncti tali sunt genere ultionis consumpti, ut ubique homines superstitis nullum aliud exemplum quarant execrandi similia facinorum conatus, que illorum calamitatum imprecationem. Horum unum fuisse iudico, qui quasi fulmine diuinæ iræ hinc reiectus, uestraque in loca ablatus fuit *Valerianum uocat Epiph.* Trophæo nobis glorioso pudore suo. Sed opt. cecidisse uidetur, ut nostris quoque temporibus supplicia istorum proferrent. Nam & ego aspexi finem illorum qui paulo ante nefaria dominatione perturbarunt deo dicatum populū. Ideoque & Deo magnas gratias ago, quod singulari providentia illius, totum genus humanum quod legem colit diuinam, reddita nunc pace in læticia & gaudio uitam degat. Hinc etiam nobis ipsis persuasum est, Rempublici optimo tutissimoque in loco uersari, cum ob illorum puram probatamque in concordia de numine, religionem, uniuersa ipse ad sese colligere dignatur. Hunc catalogum hominum, Christianorum inquam de quibus omnis mihi sermo, cum audio primarijs in Persiæ locis, plurimum, ut semper expectari, augescere, qua me uoluptate affici existimas: Optime igitur cum illis, similiterque tecum optime agitur, quia communiter cum utriusque. Ita enim omnium rerum dominum clementem, propitium, benignum habiturus es. Istos igitur cum tantus es, committo tibi, eosdemque tibi in manum trado, cum es celeberrimus pietatis laude. Quos pro humanitate tua amore ac beneuolentia complectare, immensam tibi nobisque per fidem lætiam conciliaturus. **TANTAE** curæ optimo omnium regi erant quicunque pietate ornati essent, ut non modo suorum sollicitudinem, sed alienis quoque dominis subiectorum procuracionem capefferet, quod illius studium diuinus compensa-

d uirtu re

uit respectus, cū habenis cōmissis Europæ totius, & Africa, & prætereā ma-
ximæ Asiæ partis, tum amore conciliato subditorum qui frena cum uolun-
tate etiam patenter, in Barbarorum in super imperio illius seruitute alio-
rum uoluntaria, aliorū armis bellicis confecta, excitatisq; ubiq; trophæis
& præconijs uictoriarū Imperatoris. Sed hæc & ab alijs copiosius celebra-
ta sunt, & nos prosequi institutam narrationem debemus. Laudatissimus
igitur rex Apostolicas curas suscipiebat animo suo, at Pontifices nō solum
non ædificare ecclesiam, sed illius etiam fundamenta labefactare conaban-
tur: nam illius & Apostolicorum dogmatum principes uarias textentes ca-
lumnias, impulsos in exilium agebāt. Non enim expleta ipsorum in inuidia
famosæ illa contra Eustathium fabulæ compositione, etiam alterā turrim
max. pietatis conuellere summa uariacq; molitione tentauerunt: quam &
ipsam tragediam quā potero breuissime recensebo. Cap. xxvi.

Alexandro admirabili illo sene, qui Arii blasphemiam deuicerat, uita
post menses v. à conuentu Nicæno, sua functo, præsulatum ecclesiæ
Alexandrinæ Athanasius cepit, uir ab ineunte ætate diuinis præceptis in-
nutritus, omnibus autem in gradibus Ecclesiastici ordinis cum admiratio-
ne uersatus. Hic in magno illo conuentu, nullum certamen pro apostoli-
cis dogmatis cum fugere uideretur, à ueritatis quidem propugnatoribus
gloriam, ab aduersarijs uero ut oppugnator odium & inimicitias consecu-
tus est. Erat autem cum Magno Alexandro admodum iuuenis & diaconi **D**
locum obtinens. Cum igitur ij qui bellum aduersus unigenitū Deū gere-
re decreuerant, re essent præsentiam animi ipsius in defendēda ueritate ex-
penti, cognouissentq; Alexandrinæ tenere ecclesiæ gubernacula, præsulatū
ipsius exitio futurum impietati suæ crediderūt: itaq; tale quiddam machi-
nantur. Melitius quem synodus Nicæna abdicauerat, non desinebat mor-
tus turbasq; excitare in Thebaide, & uicina Ægypto. Huius factionis illi
pecunia conductis quibusdam, quo suspitio accusationis uitaretur, persuad-
ent, ut ad Imperatorem cursitent & per calumniam Athanasium in simu-
lent exactionum in Ægypto, quas ipse instituat & de quibus collectam pe-
cuniam suppeditet cuidam studentī nouis rebus. Ita dolose captatis Imper-
atoris auribus, effecere ut Athanasius Constantinopolim accerferetur, qui
cum aduenisset accusationisq; falsitatem coarguisset, diuinitus illi attribu-
tam ecclesiam recuperauit. Hoc & rex ipse ostendit in literis ad Alexandri-
nam ecclesiam missis, quarum & ipsarum clausulam inseram narrationi
nostræ. Cap. xxvii.

Non potuit improbitas istorū credite mihi fratres, non potuit nocere
Episcopo uestro. Nihil aliud studuere q̄ ut nostris temporibus con-
sumptis nullū haberent in uita pœnitentiæ spatium, quare uobis ipsis auxi-
lio sitis moneo, uestrum amorificum studium urgete, omnibus uiribus ex-
gitate

Agitate eos qui cupiunt abolere gratiam concordia uestra, & respicientes ad
Deum, mutuo amore uos complectimini. Ego uestrum Episcopum Atha-
nasium libenter uidi, sicq; sum allocutus ut quem uirum Dei esse crede-
rem. Cap. xxviii.

Sed ne sic quidem istorum coercita est impietas, quin aliam texerent
fabulam cui nemo unquam ueterum Tragicorum, aut comicorum
similem dedit. Nam rursus conductis accusatoribus de factione illa dedu-
cunt ad regem cū summis clamoribus de sceleratis & nefarijs ausis Athle-
tæ uirtutis: his aderat ductor Eusebius & Theogonius, itemq; Theodorus
Perinthius, Perinthus autem hoc tempore Heraclia nominatur, affirma-
bant autem facinora esse intolerabilia quæq; ferre nullius aures possent.
Ita persuadent Regi ut synodum cogeret Cæsariæ Palæstinæ, ibi enim erat
inimicorum illius plurimum, iuberetq; causam in ea Athanasij dijudicari.
Habebat fidē illis Imperator ut sacerdotibus, imperauitq; fieri quod petie-
rant. Sed diuus Athanasius iudicij iniquitatem declinans ad conciliū non
uenit. Tum illi nacti ualidiores prætextus calumniarum, bello aduersus ue-
ritatem suscepto, hoc adijciunt prioribus sceleribus, ut deferant apud Im-
peratorem Athanasium, de audacia & tyrannide. Neq; omnino spes eos fru-
strata est, tum enim iratus rex clementissimus literis Athanasio, & dedara-
uit indignationem suam, & imperauit ut Tyrum se conferret: ibi enim sy-
nodum coactum iri, suspicatus, ut opinor, fugere Cæsariam Athanasium
propter præsulatum illius. Misit autem & ad concilium tales literas quales ab
ornato pietate mitti debuere: quarū exemplū hoc est. Cap. xxix.

Constantinus Imperator sanctæ synodo Tyri. Erat, ut arbitror, consen-
taneum, decebatq; quietem temporis huius, minime seditionibus tur-
bati ecclesiam, cunctosq; Christi famulos à conuictis abesse. Quoniam ue-
ro nonnulli furore non sanæ contentionis acti, non enim dicam uiuentes
ad indignum se modum, conantur omnia confundere, quo nihil mihi ca-
lamitosius uideatur accidere posse: ideo currentes uos, ut dicitur, incitatione
mea cohortor, ut omni mora posita, conuenire summa celeritate, & confi-
cere synodum uelitis. Et succurrere destitutis ope, medicinam facere labo-
rantibus fratribus, coagmentare dissipata membra, emendare peccata, pro
eo atq; tempus postulat: quo tot prouincijs rectam concordiam reddatis,
quam, quod absurdissimū uideatur, paucorum hominum perdidit super-
bia. Hoc ipsum & Deo cunctorum domino gratissimum, & supra omnē
spem meam: & nobis ipsis, si quidem pacem reuocaueritis, nō uulgari glo-
ria futurum esse, neminem esse omnium mortalium qui non fateatur exi-
stimo. Proinde quod superest, ne cunctemini, sed intento nūc iam studio,
date operam ut quamprimum de propositis decidatur, congressi cum syn-
ceritate summa, ac fide, quod maxime saluator noster cui seruiamus, quasi

edita uoce ubiq; exigit. Quod ad nos attinet nihil patiemur desiderari bonitatis nostrae: omnia de quibus literis uestris significatum est, sumus executi. Scripsi Episcopis quibus uoluistis, ut suam curam in hoc concilio ad uestram adiungerent. Mihi istuc Dionysium uirum consolare, qui quos uobiscum in concilium ire oporteret admonendo, & ea quae gererentur in primisq; ordinem animaduertendo, praesert conuentui. Si quis enim, quod usu uenturum non puto, uestram iussione nunc quoq; paripendens adesse noluerit, aderit hinc a nobis, qui Imperatorio mandato illum in exilium agat, doceatq; non oportere aduersari praescriptioni Regiae propositae de ueritate. Quod restat, uestra est sanctitatis opus, unanimi iudicio conuenientem curatione circumspicere, tam his qui uoluntate sua quam qui errore deliquerunt qua in re neque odio, neque gratia moueri, sed ecclesiastica & apostolica sequi regulam debebitis, simul ut omni maledicentia liberetis ecclesiam, simul ut curas nostras alleuetis, simul etiam ut pacis gratia restituta dissidentibus, maximam gloriam uobis ipsis concilietis. Deus uos ceterum fratres dilecti. Ita igitur Episcopis Tyrum ad concilium congregatis, aduenit cum alij quidam nouorum dogmatum insimulati, eorum unus numero fuit Asdepas Gazensis, tum mirabilis Athanasius. Sed ego primum exponere uolo tragcediam accusationis, atq; ita celebris illius iudicij narratione subtexere.

Cap. xxx.

Arsenius erat quidam Episcopus societatis Melitiana, hunc illa factio occultarat, uolueratq; longissimo tempore esse in abscondito. Tum dextram manum resectam de cadauere aliquo, & conditam repositamq; in arcula lignea, ubiq; circuferebant, praedicantes recisam esse de Arsenio, & in Athanasium homicidam crimina congerentes. Sed oculus ille qui cuncta uidet, diutius latere Arsenium passus non est, sed primum quidem in Aegypto ac Thebaide compertum illum uiuere, mox & Tyrum delatus ipse fuit, ubi Tragico clamore manus illa ostentabatur iudicibus. Hunc uestigati familiares Athanasij in hospitium deductum latebris inuitum includunt: ipse magnus Athanasius mane ad concilium affuit. Ibi illi introducunt mulierculam impurae uitae, ea clamabat sibi uirginitate professae, ab hospite Athanasio per uim uitium oblatum esse. Haec cum illa diceret ingreditur reus comitatus laudabili presbytero nomine Timotheo. Iubentibus autem iudicibus ut defensione uteretur Athanasius, tacuit ille quasi Athanasius non esset. Timotheus uero conuersus ad mulierem: ego ne, inquit, mulier unquam tecum consueui, aut introij in domum tuam? At illa impudentiore cum clamore adorta Timotheum, manuq; prolata digito eum designabat: tu inquit, uirginitate mihi eripuisti: tu me castitate spoliasti. Quaeq; alia solent effutire magnitudine impuritatis profligati pudoris foeminae. Atq; ita cum summa infamia eorum qui fabulam composuerant, erubescuntibus

Ascuntibus iudicibus quotquot conscij erant, dimissa est muliercula. Sed magnus Athanasius negabat dimitti illam oportere, nisi iudicatis ijs qui subornassent. Accusatores uero alia se habere grauiora crimina uociferabantur, quae nulla ratione aut arte dissolui possent: proferre enim uelle quibus non auditis sed aspectus aduocaretur. Ita locuti memorabilem illam arculam ostendunt & conditam detegunt manum, qua uisa ad facinoris abominandi mentionem exclamarunt omnes, quicq; uerum credebant, quicq; scirent esse falsum, sed latere Arsenium confiderent. Aegre autem cohibito clamore & silentio mediocri confecto, quaerit Reus num quis assit qui Arsenium nouerit, cumq; affirmarent multi admodum se illum nosse, iubet produci hominem, rursumq; interrogat, esset ne iste Arsenius a se interemptus, & quaesitus ab aduersarijs, etiam quem mortuum affecisset contumelia spoliata dextra: fatentibus autem omnibus eum esse, palliolo ipsius direpto, ostendit ambas manus dextram ac sinistram. Et aliam, inquit, nemo quaerat: singulis enim hominibus binam tantum a conditore omnium manus collatae sunt. Quibus ad hunc modum demonstratis, accusatores quicq; ex iudicibus conscij essent cum oculere se cupere deberent, optareq; ut sibi tellus dehisceret, tumultu & seditione perturbarunt consilium. Quod dicerent esse Athanasium ueneficum & quibusdam praestigij fallere oculos hominum, irruerant in illum discerpere iugulareq; conantes, qui paulo ante homicidium accusauerant. Sed quibus ab Imperatore fuerat negotium datum ne quid paterentur turbulente geri, caedem auerterant uictoremq; Athanasium manibus hostium ereptum nauigio salutem quaerere iusserunt. Qui profectus ad regem docuit illum ualem tragcediam aduersus se excitare aduersarij ausi fuissent. Hi uero quosdam suorum ad Mareotem mittunt, nempe Theogoniu Nicenae Episcopum, Theodoru Perinthium, Maren Chalcedonium, Narcissum Cilica, quicq; alij cum his faciebant. Sed Mareotes regio est Alexandriae, cognometum fortita a lacu Mario. Ibi illi mendacia texere, & literas quasdam confingere, & detectas calumnias tanquam uera crimina deferri rursum per hos ad regem curauerunt. Cap. xxxi.

Sed ipsi Aeliam se contulerunt, iusserat enim rex synodum Tyro transferri Aeliam. Conuocatis undiq; alijs ad noui templi dedicatione, misit & praetores aliquot quorum beneuolentiam erga se singularem quosq; pietate ac fide claros esse perspexerat, quibus imperarat ut benigne omnibus omnia praerentur, non sacerdotibus modo eorum que affectis, sed alijs quoq; qui undecunq; accurrissent. Ipsa ara diuina, regijs tapetibus donisq; aureis ac gemmatis, conspiciebatur ornata. Itaq; celebrata splendidissima festiuitate, illi quidem domum quisq; suam reuersi sunt, rex uero cognita festiuitatis laetitia & magnificentia, uehementer gauisus est, egitq; gratias omnium bonorum largitori, a quo hanc etiam petitione obtinisset.

Aelia Hierosolyma.

d ; set.

set. Cum autē aduenisset Athanasius cum quarimonia iniqui iudicij, im-
peravit ut postulati Episcopi coram se apparerēt. Qui cum affuissent, me-
tu certissime coniunctionis à prioribus calumnijs recessere, subieceruntq̃
Imperatori minatum esse Athanasium frumenti se curationem impeditu-
rum esse: quibus fide habita, Imperator in urbem eum Galliarum relega-
uit, nomine Treuerim, eratq̃ annus ille imperij ipsius Tricesimus.

CAPVT

XXXII.

ELapso autem anno & paucis mensibus cum esset Nicomedia, morbo
corripitur. Ibi quod sciret quā esset incerta hominum uita, donum
suscepit sacri baptismatis. Id enim facere ad illud usq̃ tēpus distulerat, quia
in Iordane fluuio se consecuturū sperauerat. Reliquit tres filios hæredes re-
gni, Constantinum, Constantium, & minimum natu Constantem. Resti-
tuit autem Alexandria decreto suo Athanasium, quāuis adesset Eusebius
& summis uiribus dissuaderet.

CAP.

XXXIII.

Nequē mirum ulli uideri debet, tantos illum uiros per errorem exilio
multasse. Credidit enim Pontificibus celantibus quidem improbi-
tatem sibiq̃ imponētibus specie & claritate sua. Non autem fugit eos qui
diuinos libros uersant, planē deceptū prophetam Dauidem, deceptum
autem non à Pontifice, sed seruo uernaculo, & mastigia, Siba, inquam, qui
de Miphiboseta mendacia Regi dixerat, quibus ereptum agrum illius ob-
tinuit. Quod non ita accipi dictum uelim, quasi propheta à me accusetur, **D**
sed defensionem parare placuit Regij facti, & ostendere imbecillitatem hu-
manæ naturæ, ac docere, nunquā accusatoribus tantum quamuis fide di-
gnis, credendum, sed alteram reseruandū esse reis aurem. Ipse quidem Im-
perator ad meliorem uitā concessit.

CAP.

XXXIII.

Sed prætores ac duces & ceteri, in aurea illum arcula repositum Cōstan-
tinopolim transtulerunt, copijs omnibus præeuntibus ac sequentibus,
cum acerbis lamentis ob ereptionem illius. Non enim aliter experti fuerāt
atque dementiss. parentem. Verum quantus corpori huic honor sit habi-
tus, quantoq̃ tempore in Regia steterit, in expectationem reditus filij, ex-
ponere superuacuum fuerit, cum alij scripserint, quibus interesse cognosce-
re q̃ facile fuit, quā soleat moderator omnium honoratos esse uelle fide-
les famulos suos, quibus si qui fidem non habent, contemplati monimen-
tum statuamq̃ illius credant, non solum scriptis, sed etiam domino qui di-
xit, honorantes me honorabo, & spernentes me spernam.

LIBRI PRIMI, FINIS.

A ECCLESIASTICAE HISTORIAE

THEODORITI EPISCOPI CYRENSIS.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

IUUS QUIDEM Athanasius post annos duos & quatuor
menses Treuerensis exilij Alexandriam redijt. Misit & Con-
stantinus rex maximus, natu filiorum Constantini magni,
qui imperabat in Gallia occidentali, Alexandrinæ ecclesiæ hoc
exemplo literas.

CAPVT

II.

Constantinus Cæsar populo Catholice ecclesiæ VRBIS Alexandri-
næ. Nō arbitror fugere COGNITIONEM ANIMI uestri, qua cau-
sa quondā adorandæ legis interpret Athanasius in Gallias relegatus fue-
rit, nempe seuiente in caput ipsius cruentorum & hostilium inimicorū fe-
rocia, ne qua indignitate afficeretur peruersione improborum. Cuius ad
ludibrium ereptus faucibus argentum se, iussus est sub me uitam degere
in ea omnium rerum necessariorū copia qua fuisset in ista urbe sua, etiam
si nobilis uirtus ipsius diuino freta auxilio, grauioris fortunæ onera pro ni-
hilo ducere contueuisset. Quapropter & si charissime pietati uestræ domi-
nus noster beatæ memoriæ Constantinus Dei amantissimus pater meus,
Episcopum illum in locum suum restituere uoluit: tamen quoniam huma-
na sorte præuentus, prius fato suo est defunctus quā uoti compos effice-
retur, officium meum esse duxi, diuinæ memoriæ Imperatoris sequi, & ex-
plere uoluntatem. Vester autem Episcopus cum in conspectum uestrum
uenerit qua reuerentiā à nobis tractatus sit uobis exponet. Neque sanē
mirandum si quid illius causa faciendum nobis putauimus, mouit enim
incitauitq̃ ad hoc animum meum cum uestri desiderij imago: tum ubi
ti tanti conditio. Diuina prouidentia uos conseruet fratres dilecti. **C V M**
his literis uenit diuus ille Alexandriam: & ab omnibus studiose cupidēq̃
excipitur, urbanis, rusticis, primoribus, uulgo: solis læsis Ariani furoris so-
dalibus reuerentiā ipsius. Quare ad molitionem suarum machinarum re-
dibant Eusebius ac Theogonius & tota illa factio, rursūq̃ regis adole-
scēntioris aures pertundebat. Narrabo autē & huius à rectitudine dogma-
tum apostolicorum seductionem.

CAPVT

III.

Constantia quæ esset nupta cū Licinnio soror fuit Constantini, huius in
familiaritatem presbyter quidā Ariana labe infectus se insinuauerat,

d 4 malum

Vel fidelitatis
uestre, si sit
euuoiās.

malum quidem callide tegens, sed inter colloquendum saepe aiebat calu-
 mnijs circumuentum fuisse Arium. Hanc laudatissimus rex post impij
 uiri interitum omni studio complexus uiduitatis incommoda nulla sentit
 re patiebatur, aderat & morienti illi, curabatq; pro eo atq; res ferebat. Tūc
 illa accersitum presbyterum hunc Imperatorem rogauit, ut cōmendatum
 sibi esse sineret, qui & precibus ipsius annuit, & quod promiserat prae-
 permissa maxima presbytero usus sui libertate. Sed quamuis benigne tra-
 ctaretur, nō tamen fuit ausus palam facere malū suum, cum uideret quan-
 ta esset regia mentis in re diuina firmitas: sed Constantino in immortale
 regnum discedente distributo hoc fati obnoxio filijs, neq; tum praesente
 quoquam illorum, credidit testamentum soli huic presbytero, mandans
 ut Constantio traderet, nam quod esse in uicinioribus locis citius quam re-
 liqui uidebatur esse aduenturus. Ex hoc presbyter hic conciliatus Cōstan-
 tio, nam ut mandatum fuerat testamentum tradiderat, in necessitudinem
 regis peruenit, utq; se frequētaret iussus est. Animaduērsa aut animi Con-
 stantij instabilitate, quae Euripo similis esset ac arundinibus a cōtrarijs uen-
 tis agitatis, ad bellum contra Euangelica dogmata suscipiendū animatur.
 Itaq; frequenter deplorans Ecclesiasticas tempestates, omnem harum cau-
 sam in eos conferebat qui doctrinae fidei inseruissent nusquam in scriptu-
 ra repertam uocē **COESENTIALITATIS**, ex quo dissensio ista cū in-
 ter sacerdotes tum plebem existeret, atq; hinc ad Athanasij & concordiū ac
 cusationem, ac ponendas in sidias procedebat. Huius opera societateq; usi
 Eusebius & Theogonius ac Theodorus Perinthius (fuit autē in primis
 eruditione clarus Theodorus, extantq; commentarij ab eo in sacra Euan-
 gelia conscripti, sed fere Heradeotam nominant) Illi igitur cōtinue, qui p-
 pe uicini & **IN REGIS CONSPECTU**, plurima affirmabant mala esse
 de restitutione Athanasij exorta. Neque Aegyptum solum ea procella im-
 plicari, sed etiam Palaestinam atque Phoenicem & alias gentes finitimas.

Cap.

IIII.

His & similibus sermonibus oppugnato leuissimo animo regis persua-
 serunt illi, ut exigeret ecclesia Athanasium, qui prauis insidijs cessit
 ipse, seq; cōtulit in Italiam: nam Romano Episcopo, pascebat autem eam
 tum ecclesiam Iulius, perscripserat Eusebiani cōpositas calumnias in Atha-
 nasium. Iulius igitur Ecclesiasticam secutus legem, & ipsos Romae adesse
 iussit, & diem dixit diuo Athanasio, qui cupide simul atque citatus fuit
 accurrat: fabulae autem autores, Romam uenire neglexerunt, quod fa-
 cile mendacia sua deprehensum iri cernerent. Verum ouibus pastore
 spoliatis lupum pro pastore praeficiunt. Gregorium quendam nomine,
 is annos sex crudelius quam ulla fera bestia in ouile grassatus, poenam tan-
 dem improbitatis dedit, acerbē ab ipsis ouibus interemptus, Athana-
 sius uero

A suis uero profectus ad constantem (nam maximus natu frater Constan-
 tinus in bello perierat) deplorabat coram eo Arianae manus insidias, &
 lamentis prosequeretur bellum susceptum ab illis aduersus Apostolicam
 fidem, reuocans in memoriam regi patris acta & synodum max. ab ipso
 coactam, & legitimam confirmationem eorū quae a patribus fuissent con-
 scripta. Inter haec cum lachrymis obtestans Imperatorem, ad emulandum
 patrem suscitauit. Statim enim his auditis scribit fratri monetq; illū ut pa-
 ternae pietatis inuiolatam conseruare haereditatē uelit, qui pietate & regnū
 stabilierit, & Romanorum tyrannos oppresserit, & uicinos subegerit Bar-
 baros. His literis adductus Constantius, indicit conuentum Sardiæ, ea est
 Illyriae urbs Metropolis, Daciae gentis, adesse iubet Episcopos tam orientis
 quam occidentis: nam & alia multa ecclesiae mala synodicam curam re-
 quirebant.

Cap.

V.

Paulum enim Episcopum Constantinopolitanum propugnantem sa-
 na dogmata, accusauerant Ariano malo contacti, seditionis, cui se du-
 cem ille praerberet, congeretes & alia quaedam, de illo calumniarū genere quae
 in famia praconibus pietatis imponere solent. Sed populus eum tūc Sar-
 dicam abduci metu insidiarum aduersariorum, passus non est. Paulo post
 uero seducto lenissimo Imperatoris animo, urbe est Regia exactus, tradit
 etusq; Cuculum, Oppidum illud est paruum, quondam in Cappadocia
 censu, nunc uero annumeratum Armeniae posteriori. Sed non fuere con-
 fusores omnium rerum contenti in solitudine Paulū esse, sed missis cruen-
 ta uoluntatis suae ministris morte illum uiolenta sustulerunt e medio.
 Hoc ipsum docet diuus Athanasius in Apologia exilij sui, his uerbis: nam
 Episcopum Constantinopolis Paulum persecuti inuentū Cuculi in Cap-
 padocia, manifeste curarunt strangulandum, usi carnifice Philippo praefe-
 cto: erat enim is & sectae ipsorum princeps, & sceleratorum consiliorum ad-
 minister. Tales homicidij fructus Arij tulit maledicentia, congruentibus
 ausis illorum aduersus ministros unigeniti cum rabie contra ipsum.

Caput VII.

Sed hoc orco, uel ut uerius dicam, regno caelesti transmissio, in locum de-
 mortui Macedonium substituūt, rati idem sentire quod se: simili enim
 blasphemia in sanctissimum spiritum utebatur. Sed paulo post & hunc re-
 pulerunt, quod creaturam appellare nollet quem filium nominat scriptu-
 ra. Ita huius ab illis secessione, nouae sectae autor exitit. Qui neque ipse co-
 essentialem patri filium esse confitetur: docet tamen similem per omnia
 esse genitori. Creaturae autem nomen planē imponens spiritui. Sed haec
 longo sanē post tempore, ita ut diximus gesta sunt. **Cap. VII.**

Sardiæ uero pōtiffices conuenere ducenti quinquaginta, ut docent anti-
 quae narrationes. Eodem uenit & magnus Athanasius, & Asclepas Ga-
 zensis

Græca sic uer-
 ti, καὶ τὸν ἐκ
 σιλία ἀρῶν-
 τες, sed deesse
 aliquid uide-
 tur.

zensis: cuius & supra mentionem feci, & Marcellus Episcopus Ancyrae, Metropolis Galatiae, qui & Episcopus tempore synodi magnae fuerat: uenere & accusatores illorum & haereticae manus principes, qui pridem in Athanasij causa iudices fuerant. Cognita autem synodi constantia & sanitate in seruandis diuinis praecipis, ad concilium ne citati quidem uenerunt, sed & accusatores & iniusti iudices fuga se subduxere: quae ipsa literis synodi plana sunt, earumque exemplum inferui euidenti gratia narrationi. **Cap. viii.**

Sancta synodus Sardicae Dei gratia coacta, à Roma, Hispania, Gallia, Italia, Campania, Calabria, Africa, Sardinia, Pannonia, Mysia, Dacia, Dardania, altera Dacia, Macedonia, Thessalia, Achaia, Epirus, Thracia, Rhodopa, Asia, Caria, Bithynia, Helleponto, Phrygia, Pisidia, Cappadocia, Ponto, Phrygia altera, Cilicia, Pamphylia, Lydia, infulis Cydadibus, Aegypto, Thebaide, Libya, Galatia, Palaestina, Arabia, omnibus ubique Episcopis & collegis catholicae & apostolicae ecclesiae dilectis fratribus in domino salutem. Multa quidem sapius Arianus furor aduersus Dei seruos custodes rectae fidei ausus est: adulterina enim supposita doctrina, expellere orthodoxos tentauerunt, sed tantam nuper in fidem impressionem fecere, ut ad aures Dei amatissimorum, quoque Regum ea res percutiret. Quapropter & Dei amatissimi reges adiuuante Dei gratia congregauerunt nos ex diuersis prouincijs ac urbibus, & hanc sacratissimam synodum in Sardicensium urbe coegerunt, ut omni dissensione sublata, omnique fidei peruersitate expulsa, sola pietas in Christum ab uniuersis conseruetur. Affuerunt enim orientales Episcopi excitati & ipsi à pijs Regibus, maxime propter rumores, quos iactabant sapius de fratribus nostris & collegis dilectis, Athanasio Episcopo Alexandriae, & Marcello Episcopo Ancyrogalatiae, & Asclepe Gazae: quorum & calumniae forte etiam ad uos permanarunt, quodque etiam uestras aures tentauerint conturbare, ut & ea quae aduersus innocentes dicti tantam fidem inuenirent, & prauitas sectae ipsorum careret suspitione. Sed non diu facere talia permillum illis fuit. Est enim dominus qui ecclesijs praesidet, pro his & omnibus nobis mortem passus, & per eandem largitus omnibus nobis ascensionem in caelos. Iam pridem igitur scripserant factio Eusebii, Marae, Theodori, Theogonij, Vrsacii, Valentis, Menophanti & Stephani, collegae nostro Iulio Episcopo Romanae ecclesiae, accusationem in memoratos collegas nostros, Athanasium Episcopum Alexandriae, & Marcellum Ancyranum in Galatia, & Asclepam, Gazaeum: scripserant & aliorum locorum Episcopos, testimonia de puritate collegae nostri Athanasij, & significauerunt, omnia quae Eusebiani afferrent mendacis & calumnijs referata esse. Etsi autem max. ipsorum calumniae prodita iudicataeque sunt, cum quia citati ab amico & collega nostro Iulio non apparuerunt: tum de ijs quae ipse Iulius Episcopus scripsit. Profecto enim uenissent, si non obstitisset metus

νόθου γὰρ.

Ametus facinorum perpetratorum contra collegas nostros, tamen quae in hac sancta & magna synodo fecere, clarius demonstrant insidiationes illorum. Cum enim in Sardicensium urbem & ipsi uenissent, uiderent quae adesse & Athanasium, Marcellum, Asclepam, aliosque fratres nostros, iudicium subire formidarunt, neque semel ac iterum, sed saepenumero citati, non paruere citationibus: quamuis uniuersi Episcopi conuentus, in quibus primis uenerabilis senex Osius, qui & ob aetate, & confessionem, & tanti laboris tolerantiam, omni esset honore ac reuerentia dignus, expectarent hortarenturque illos ut iudicio se sisterent, ubi ea quae iactassent scripserantque & in absentes collegas nostros, probare praesentibus illis possent. Sed ut diximus citati non affuere, hoc etiam ipso facto prodentes calumnias suas, tantum non ipsi proclamantes insidias & conpirationem suam, detrectatione iudicij. Qui enim se quae dixerat de alijs probaturos esse confidunt, ne in faciem quidem illos accusare metuunt. Quandoquidem autem non apparuerunt coram nobis, de caetero obscurum nemini fore speramus, quamuis iterum ad maleficia sua redierint, quod, cum nullius criminis conuincere collegas nostros possent, nunc calumnijs impetere absentes uoluerint, quos praesentes fugerint. Fugerunt enim, charissimi, non solum conscij calumniarum aduersus nostros, sed etiam ideo quia uiderant adesse qui uariorum criminum postulationes contra instituire uellent. Proferebantur enim uincula & ferrum: aderant de exilio reuocati, & aderant adhuc exultantium collegae, aderant cognati & amici per hos interemptorum, quodque est grauissimum, Episcopi aderant, quorum alij ferrum & cathenas ostendebant quas illi imposuissent, alij mortis erant testes compositae calumnijs eorum. Eo usque enim dementiae processere, ut Episcopum etiam interimere conarentur, & interemissent, nisi elapsus fuga fuisset e manibus ipsorum. Surrexit igitur collega noster beatus Theodolus, qui fugeret calumnias illorum, quibus mors illi decreta fuerat. Erant qui uulnera ostenderent, erant qui fame se afflictos quererentur. Neque uulgaria producebantur testimonia, sed totarum ecclesiarum, quarum causa qui uenerant earumque legati, docebant facinora illorum in quibus erant, Eusebii milites, turba clauata, minae iudicum, suppositiones falsarum literarum: lectae enim literae sunt factionis Theogonij compositae aduersus, collegas nostros, Athanasium & Asclepam, quibus etiam reges erga eos instigabantur. Haec arguebantur à quibusdam qui tum diaconi fuissent Theogonij: praeterque haec, nudatae uirgines, inflammatae ecclesiae, custodiae collegarum nostrorum: quorum omnium nulla alia causa reperitur, nisi abominabilis Arianae sectae furor. Nam ut quique defugiebant auctoritatem ordinis illorum, huiusmodi subire necesse habebant. Quae considerantes in angustias cogitationum suarum coacti sunt: cum enim puderet facinorum, quae uidebat proditum iri, contulere se in Sardicensium urbem,

ne quam

ὡς ἔπει.

Nequam præberent suspensionem quasi metu delictorum abfuisent, conspici autem eos quos calumnijs suis uexarant, quosq; afflixerant, positus ob oculos accusatoribus & argumentis, citari apparere non sustinerunt. Cum interea collegæ nostri Athanasius ac Marcellus & Asclepas, cõfidentissime & quereretur, & postularent, ut adesse uellent, non modo se confuturos calumnias illorum, sed etiam quanta essent in ecclesia ab ipsis perpetrata scelera, demonstraturos esse. At illi ita magno in metu fuere conscientia sua, ut fugam arripere, suasq; hæc ipsa coarguerent calumnias, & confiteretur scelera. Quamuis autem potissimū cum prioribus tum his factis illorum malignitas & calumniae indicentur, tamen ne quem hac fuga prætextum noui malefici inuenire possint: cõuertimus animos nostros iuxta ueritatis sermonē, ad examen compositarum ab eis fabularū. Et hoc proposito, deprehendimus ex ijs quæ gesta essent, sycophantas, nihilq; nisi insidias collegis nostris molitos esse. Arsenius enim quem, ab Athanasio iugulatum fuisse perhibebant, uiuit & censetur inter uiuos, quo, uno reliqua quæ iactare solent facile patet esse cõficta. Vbi autem uentum est ad rumores de poculo fracto à Macario presbytero Athanasij, testes producti sunt Alexandrini, & Mareotenses, & alij, qui docerent eorum nihil esse commissum. Episcopi etiam Aegyptij literis ad Iulium collegam missis confirmant, ne suspicionem quidem ullam horum fuisse. Aiuunt etiam sese habere illi monumenta rerum secreto gestarum, in quibus tamen & ethnici & D catechumeni interrogarentur. Et unus catechumenus interrogatus diceret se intus fuisse cum eum in locum Macarius uenisset, & alter Ischyra quem in suis istis sermonibus iactitant in cella ægrotum iacuisse. Vnde palam fit prorsus nihil arcani tum gestum, quod intus fuerint catechumeni, & Ischyra morbo decumbens abfuerit. Nam & Ischyra mentitus libros quosdã diuinos exustos ab Athanasio, idem qui hoc mendacium dixisset, confessus est se quo tempore affuerit Macarius ægrotum decubuisse, ut uel hoc calumniae illius detegantur. Deniq; nec cædem tribuerunt impudentiæ Ischyrae, Episcopum ut nūcuparent, qui presbyter nondum fuisset factus: præsentibus enim presbyteri duo, qui cum Melitio affuisent, postea suscepti à beato Alexandro Episcopo Alexandrino, & nunc coniuncti Athanasio testimonium dixere scire se nunquam illum presbyterum factum, neq; in Mareote Melitium habuisse, aut ecclesiam aut quenquam cum munere ecclesiastico. Itaq; qui presbyter non esset, eum Episcopi dignitate auxerunt, ut hoc nomine in calumnijs audientium animos percellerent. Lectū etiam est scriptum collegæ nostri Marcelli, deprehensaq; est fraudulentia Eusebianorum, quæ enim ille in quæstionibus posuerat, ea illi ut asserta infectati sunt. Perlectum igitur fuit scriptum totū, quæq; ante quæq; post quæstionum positiones continebat, & inuenta est uiri recta fides, neq; enim à sancta Maria

A cta Maria initium dabat Deo uerbo, neq; finem habiturum regnū ipsius, sed & carere principio & sempiternū fore assererat. Protulit & collega noster Asclepas cõmentarios Antiochenos, cū ibi tum adessent accusatores adesseq; Eusebius Cæsariensis, docuitq; sententijs iudicantium Episcoporum se absolutum esse. Merito igitur, dilecti fratres, merito illi citationi creberrimæ non obedierunt, merito auferunt, atq; repulsi conscientia sua, confirmarunt fuga sua opinionem calumniarum, ipsiq; uera esse comprobauerunt, quæ præsentibus crimina accusatores intenderant. Idem super omnia hæc accusatos quondam Arianae sectæ, & expulsos, non solum susceperunt, sed etiam prouexerunt honoribus, ita ut ex Diaconis presbyteros, ex presbyteris Episcopos facerent, nullam aliam ob causam quàm ut consita dilatataq; impietate, pietatis fidem opprimerent. Horum sunt præter Eusebianos capita, Theodorus Heracleata, Narcissus Neromadis Ciliciæ, Stephanus Antiochenus, Georgius Laodiciæ, Acacius Cæsariæ Palæstinae, Menophantus Ephesi in Asia, Ursacius Singiduni in Mysia, Valeus Myrsi in Pannonia: hi enim Episcopos, qui cum ipsis ab Oriente uenerāt cum sancta synodo congregati, & omnino ecclesiam Dei frequentare passim non sunt, Sardiciæq; priuatos conuentus & conspirationes cum interminationibus fecerūt, neq; Sardiciæ iudicio prorsus se sistere, neq; cum sancta & magna synodo uoluerunt coniungi: sed officij causa, ut quod iustum esset soluisse crederentur, huc profecti, statim retro se abriperunt. Hæc omnia cognoscere nobis facile fuit, ex Macario Palæstino & Asterio Arabe, qui cum una aduenissent deseruerunt infidelitatem illorū. Atq; ij dixere, quicquid in sanctam synodum factum esset, id illorum uolentia qua essent affecti ascribi debere. Addebant & hoc, se ueris dogmatis patrocinantes, nobiscū congregari prohibitos fuisse, uehementer enim minari, edictaq; facere illos in desertores suos. Eam ob rem in una domo omnes simul manere curauerunt, ne minima quidem discedendi cuiquam permissa licentia. Quoniam igitur reticere tacitumq; relinqui nō oportuit, quid calumniarum illi struxissent, deque uinculis, caedibus, uulneribus, falsarum literarum insidijs, pulsationibus, nudationibus uirginum, exilijs, expulsionibus, incensationibus, trãgressionibus de paruis oppidis in uicinas potiores administrationes, præcipueq; de abominabili secta Ariana, qua nunc opera illorū oppugnat uera fides, ideo dilectos fratres ac collegas nostros, Athanasium Alexandrinum Episcopum, & Marcellum Ancyrogalatia, Asclepam Gazæ, quicq; una cum ipsis funguntur ministerijs domini, eos innocentes & puros esse pronuntiauius, missis in singulas illorum Ecclesiasticas administrationes literis, quibus singularū ecclesiarum populo, Episcopi sui puritas dedararetur, utq; scirent eum sibi Episcopum habendum ac expectandum, eos uero qui instar luporum irruerunt in ecclesias alienas,

e Gregorium

Epiphanius plus uerborū uidetur legisse.

Gregorium Alexandria, Basilium Ancyra, Quintianum Gaza, neque Episcopos appellandos, neque adeo Christianos, fugendamque ipsorum consuetudinem uniuersis, non accipiendas ab ipsis, non ad ipsos literas mittendas esse: factio nem autem Theodori Heracleotae Europae, Narcissi Neroniadi in Cilicia, Acacii Caesariensis Palaestini, Stephani Antiocheni, Vrsacii Singidunensis Mysi, Valentis Myrsensis Panonij, Menophati Ephesini, Georgij Laodicensi, quamuis metu percussi ab Oriente non aduenerint, tamen quod essent a beato Alexandro Episcopo, quondam Alexandrino abdicati, & quia Arianam fouent insaniam, & propter crimina quae illis intenduntur, sancta synodus consentientibus suffragijs episcopatu abdicat: eosque decernimus non solum Episcopos non esse, sed neque in consuetudinem fidelium admittendos: par est enim ut qui a paterna essentia, ac diuinitate filium separant, & alienant uerbum a patre, & ipsi a catholica ecclesia separentur, alienique sint a nomine Christiano. Proinde & apud nos & omnes alios anathema sunt, quod cauponati sint uerbu ueritatis, subiectio enim est Apostolica, quicumque aliud annuntiauerit uobis extra illud quod accepistis, anathema esto. Cum huiusmodi ne quis conuerteretur praecipite. Non est enim commercium luci cum tenebris. Hos longe a uobis repellite. Non est enim consonantia inter Christum ac Belial. Cauete etiam dilecti fratres, ne quid literaru illis mittatis, neu quid accipiatis ab eis. Etiam uos dilecti fratres & collegae facite ut tanquam praesentes spiritu, approbetis synodi acta, & suffragia uestra subscriptionibus adiungatis, ut consensio ab omnibus ubique gentium collegis nostris custodiat. Abdicamus autem eijcimusque ecclesia eos qui affirmant, Deum quidem esse Christum sed non Deum uerum: Filium, sed non uerum filium: Genitum esse si mulque ingenitu. Ita se intelligere genitum fatentur, sicut dixerint, quod sit genitu, illud esse, Christo etiam qui ante secula est tribuit sine & initiu, quod non quidem momento temporis, sed ante omnia tempora habeat. Et paulo quidem ante Aspis Ariana uiperas edidit duas, Valentem & Vrsacium. Qui gloriantes absque omni dubio profitentur Christianos sese esse, dicuntque quod & uerbu, & spiritus, & cruce, & caedem, & mortem tulerit, & resurrexerit: & quod contendit coetus haereticorum, diuersas esse substantias patris & filij & sancti spiritus, easque esse separatas. Nos uero accepimus doctorique sumus & hanc tenemus catholicam traditionem fidei ac confessionem, unam esse substantiam quam haeretici essentiam uocant, patris, & filij & sancti spiritus. Et si quarant quae sit filij substantia, confitebimur eandem, quam & patris esse confiteamur. Neque unquam fuisse absque filio patrem, neque filium absque patre, neque posse fieri ut quod uerbum est spiritus sit. Est enim absurdissimu affirmare, fuisse unquam patrem absque filio. Neque posse nominari, neque esse, testatur ipse filius his uerbis.

Ego

A Ego in patre & pater in me: & ego ac pater unum sumus. Nemo negat nostrum esse genitum: sed genitum asserimus ante omnia, quae uisibilia & inuisibilia uocant, factorem & opificem archangelorum & angeloru, & mundi, & humani generis: quoniam ita dicit. Sapientia omnium docuit me: & omnia per ipsum facta sunt. Si enim initium haberet fieri non posset, ut semper esset: iam quod semper est uerbum, initium non habet. Deus autem finem nulla ratione admittit. Non dicimus patrem esse filium, neque rursum filium patrem esse. Sed pater est pater, & filius patris filius. Confitemur filium esse potentiam patris: confitemur uerbum esse Dei patris praeter quod nullum sit. Verbum uerum Deum, sapientiam, & potentiam docemus esse filium. Sed non ideo filium dicimus, ut reliqui appellantur filij, cum illi aut per hunc propter regeneratione Dni sint, aut per adoptionem filij uocentur, non ob unam substantiam quae est patris atque filij. Confitemur unigenitum & primogenitum, sed uerbum unigenitum quod semper sit ac fuerit in patre, primogenitum autem ad hominem referimus. Differunt autem a reliqua creatione, quia etiam ex mortuis primogenitus. Confitemur unam patris & filij diuinitatem. Neque quicquam dicit maiorem esse patrem filio propter diuersitatem substantiae, aut discrimen: sed quoniam paternum nomen maius est filij nomine. Illa autem istorum maledica & perditia interpretatio dixisse eum contendit: ego & pater unum sumus, propter consensum & concordiam inter ipsos. Condemnamus autem omnes nos catholici, stultam & miserabilem sententiam illorum, qui dicant, ut homines mortales mutuis odijs & offensionibus dissideant, & postea reconcilientur, ita dissidium & reditum in gratiam inter patrem omnipotentem & filium accidere posse. Quod est absurdissimu dictu ac cogitatu. Nos uero & credimus & asseueramus, & ita sentimus, sacram hanc uocem, ego & pater unum sumus, significare substantiae, unitate, quae sit una patris, & una filij. Et hoc credimus, absque fine & absque initio regnare huc cum patre, neque tempore definiti, neque deficere regnum ipsius. Nam quod est semper, neque esse unquam coepit, neque finire esse poterit. Credimus autem & assumimus paracetum sanctum spiritum, promissum collatumque nobis a domino ipso. Et hunc missum credimus, idem ex cruciatus non fuisse: sed homo est ex cruciatus indutus acceptusque de Maria uirgine, homo inquam cruciatibus obnoxius. Homo enim mortalis, Deus autem immortalis est. Credimus resurrexisse tertia die, non Deum in homine, sed hominem in Deo, quem & dono obtulit patri suo, liberatum a peccato & interitu. Credimus opportuno & praefinito tempore omnes ipsum, & de omnibus iudicaturum. Tanta est autem dementia istorum tanquam crassa caligine animi excaecati sunt ne lucem aspiciere possint ueritatis, ut non intelligant, quae sententia sit huius dicti, **V** T ET IPSI IN NOBIS VNVM SINT.

c 2 Cum

cum sit manifestum, cur unum, quia Apostoli spiritum sanctum acceperant, & tamen ipsi spiritus non erant, neque quisquam eorum illa sapientia, illa potentia, ille unigenitus fuit. Sicut ego & tu, inquit, unum sumus, ita & ipsi in nobis unum sunt: qui etiam clare distinxit uox diuina, in nobis, inquit, unum sint, non dixit, sicut nos unum sumus, ego pater, sed discipuli inter ipsos coniuncti & uniti unum sunt, fide, confessione, gratia, qui & pietate Dei patris, & domini ac saluatoris nostri benignitate ac amore unum esse possint.

EX HIS literis intelligere est, accusatorum calumnias, & priorum iudicum iniquitatem, & ipsorum praetera dogmatum sanitate. Non enim solum de diuina beati patris natura nos docuere, sed etiam rationem illius & ordinem explicarunt. Constans cognitis hijs quae gerebantur, iniquo tulit animo leuitatem fraternam, iratus instigatoribus & abutentibus facilitate illius: quapropter duos Sardicensis concilij delectos Episcopos, cum literis ad fratrem misit, adiunxit hijs & Tribunum Salianum nomine, qui pietate & iustitia praefulgebat. Litera autem non monitionem tantum ac subiectionem, sed minas quoque pio rege dignas complectebantur, primum enim mandabatur fratri, ut aures praebere Episcoporum sermonibus, & audacias ac iniurias Stephani cognoscere, atque Athanasium ipsum ouili suo, patefactis aduersum eum structis calumnijs, & iudicum ueterum iniquitate & odio, restituere uellet. Additum erat, nisi pateretur haec sibi persuaderi, nisi quod aequum sit faceret, sese ipsum occupata Alexandria rediditum Athanasium cupientibus ouibus & eiectionum aduersariorum manum. His literis acceptis Constans qui tum Antiochia esset, pollicetur se facturum omnia, quae uellet socius dolorifici partus, suus. Quae res admodum contraria ueritatis hostibus, impulit illos ut sceleratissimam & impiam istam fabulam darent, diuenterant autem in diuum Pontificum patrem, sed Tribunus alio in hospitio manebat.

Cap.

IX.

Stephanus uero, ille enim gubernabat tum Antiochenam ecclesiam, nauigium demerit. Habebat autem cum alios tyrannicae audaciae socios, quorum ministerio ad calamitates infligendas orthodoxis utebatur, tum unum ducem iuuenem qui per audaciam & scelera uitam degeret, qui non modo solebat homines de foro abducere cum contumelia & uerberibus: sed irruens etiam in domos, uiros mulieresque honestate ornatas impudentissime protrepiebat. Et ne nimis sim in memoranda huius improbitate uerbosus, exponam aduersus opt. uiros istos audacissimum facinus illius. Ex cuius nefario scelere facile possit coniectura de reliquis fieri. Adit ille ad ad sortum quoddam & ait requiri eam ab hospitibus quibusdam qui modo aduenerint, ut cum ipsis illam noctem sit. Deinde quindecim factiones abscondit in maceris propinquis diuisis: mox cum muliercula adest, & pronuntiata tessera de qua conuenerat, adeste sentit confectus, ita accedit ad

A ad atriensem ianuam diuersorij Episcoporum, eaque aperta, conduxerant enim ministrum ad hoc factum pecunia, introducit mulierem & condauere forasque demonstrat ubi forte alter Episcoporum cubabat, iubetque intrare, at ipse abit accersitum factionem suam. Forte autem Euphratas, hoc erat senior nomine, in primis aedibus accubuerat, sed Vincentius (sic alter nominabatur) manebat interiori in cubiculo, ingresso autem scorto, Euphratas ubi strepitum pedum audit, quaerit quis accedat: scorto uero respondente, Euphratas admodum perturbatus, formidabat daemone ludibria, qui muliebrem uocem representaret, in uocatque auxilium Christi saluatoris. Inter haec & Onager, hoc enim erat nomine scelerati manipuli dux, qui manibus & armis contra pios uteretur, aderat cum sua manu, in clamatisque improbos, eos quibus improbitas iudicij subeunda esset: ingenti autem orto clamore concurrunt serui, excitaturque etiam Vincentius, & occlusa ianuam atriensis, non nisi septem de factione comprehendere potuere: Onager quidem inter alios euaserat, sed muliercula quoque retenta fuit. Mane uero suscitato tribuno comite suo, in Regiam ueniunt, & Stephani ausa furorisque non iudicum neque quaestionem desiderare clamant. At tribunus ingenti clamore petebat ut rex in sceleratum facinus non synodice, sed iure animaduerneret. Et ad tormenta quidem primos offerebat Episcoporum clericos, simulque ministros Stephani postulabat. Illo autem impudenter altercitate, quod negaret uerberibus clericos affici oportere, placuit & regi exquiri facinus in Regia. Tum primum muliercula interrogatur a quo fuisset in diuersorium Episcoporum introducta, quae respondit uenisse ad adolescentem, qui diceret adesse hospites & quid illi requirerent, ab eoque uerspere se introductam, postea quaesitam manum suam inuentamque intra ianuam atriensem collocasse, hortatum ut in primas aedes irruerent, addebat & interrogationem Episcopi, & metum suum, illiusque orationem, & irruentium impetum.

CAPVT

X.

His auditis produci de captis natu minimum iudices imperant, qui non expectato tormento uerberum, fabulae compositionem totam exponit, & autorem omnium esse Onagram confitetur. Qui adductus dicit se illa egisse Stephani iussu. Ita comperta Stephani malitia, mandant Episcopis qui aderan exautorationem illius, & ecclesia eiciunt. Non tamen haec penitus Ariana labe carere potuit. Successit enim illi Leontius, gente Phryx, animo uersuto, & tectis instar scopulorum fraudibus. Sed de hoc paulo post. Tunc uero Constantius turbulenta aduersus Episcopos confilia re ipsa edoctus, literas misit magno Athanasio, semel, iterum, tertio, quibus eum ut ab occidente reuertii uellet hortabatur, ego autem bre-

uisculam epistolam quam secundo misit, inseram narrationi. C

CAPVT XI.

Constantius Victor, Augustus, Athanasio. Etsi superioribus literis significauimus tibi quomodo secure ad nostrum comitatum peruenire posses, quod cuperemus te in locum tuum restituere: tamen & has literas dedimus ad Constantiam tuam, quibus te hortaremur, ut omni dubitatione & formidine posita, concensis publicis uehicularum, operam dares, ut ad nos uenias, quod adipisci quæ cupis posses.

CAPVT XII.

Ita reuersum Athanasium benigne suscepit, & recipere iussit Alexandrinam ecclesiam. Sed qui tum multum in aula poterant, infecti Ariano malo, saltem unam aiebant relinquere ecclesiam Athanasium oportere his qui cum eo coniungi nollent. Quæ cum illi Regi subijcerent, & rex cum Athanasio locutus esset, par, inquit ille, est ut Regiæ uoluntati mos geratur: se tamen & ipsum petere ac postulare aliquid uelle. Tum Rex libenter se facturum quicquid petisset, ait. At ille, Antiochenis, inquit, qui coniungi cum potentibus ecclesiarum nolunt, opus æde ad preces, æquumquæ est his quoque templum unum concedi. Cum autem rex annuisset, quod æquum petere illum diceret, non placuit ea res principibus sectæ, & neutri parti ecclesiam apud alteram dari oportere asserunt. Ita admirante rege mittitur Alexandriam Athanasius: nam Gregorius iam ab ipsis Alexandrinis casus interierat. Conspetto igitur pastore suo, publica conuiuia festaque maxima instituebant, & ad honorem ipsius, & ad Dei laudem: sed non diu post Constans est mortuus. D

CAPVT XIII.

Constantio uero, qui quo uolebant ducere consueuerant, in memoriam reuocarunt fraternum dissidium, cuius causa Athanasius fuisset, quâque parum absuisset, quin illi ruptis naturæ uinculis bellum aduersum se mutuo susciperent. Quibus seductus Constantius, non solum exterminari, sed iugulari quoque diuum Athanasium imperat, misso cum magna militum manu Sebastiano quodam, qui illum ut sceleratum euenteret. Quæ autem fuerit huius expeditio, quodque ipse modo euaserit Athanasius, cui illa euenere, quique mirabili ratione salutem retinuit, melius narrare poterit, qui in Apologia exilij sui ita exequitur.

EXQUIRANT tamen & modum discessionis & cognoscant ex suis. Aderant enim & Ariani cum militibus, qui & instigare eos contra nos, & indicarent ignorantibus me. Quod si ita sunt animo duro, ut hoc casu nihil

A nihil afficiantur saltem recognoscentes pudore confusi obticeant. Iam niox erat, & quadam pars populi peruigilabat, quod postredie futura esset congregatio. Cum repente affuit dux cum militibus plus quinque mille, armatis ensibus strictis, arcubus ac sagittis, clauis, ita ut ante quoque diximus, & ecclesiam quidem undique circumdederat stipatam militibus, ne quis posset de illa elabi. At ego inconueniens ratus in tanta perturbatione deserere populum, ac non potius offerre me ipsum discrimini, re sidens in solio, iubeo diaconum Psalmum legere, & auscultare populum. Quoniã in seculum misericordia eius: atque ita uniuersos discedere & redire domus suas. Cumque irrupisset deinde Tribunus, & circumstaret militibus sacrarium ut nos caperent: qui ibi erant & clerici & è populo, clamabant & nunc tandem iubebant me recedere. At ego negabam prius me abiturum quàm singulos euasisse cernerem. Surgens igitur & orationem impetrans, ita omnes rogabam ut abire uellent, satius esse, inquit, me in periculum uenire quàm ullum ex ipsis lædi. Cui igitur exissent plurimi, & reliqua pars sequeretur, qui remanserant apud me monachi & clerici, quidam abstrahere me: atque ita, testem facio ueritatem, cingentibus sacrarium militibus, cingentibus & ecclesiam, pertransiimus ducente seruantem domino. Et non cogniti ab ipsis recessimus, magnificantes Deum, quod non prodito populo, sed illo prius dimisso salutem querere, & manus illorum effugere potueramus. B

CAPVT

XIIII.

Ita cum euasisset Athanasius cruentas hostium manus, Georgius aliter lupus potentiam in oues nactus est, qui crudelius quàm ullus lupus ursus ue, aut pardus in oues grassatus, profectas perpetuam uirginitatē, non solum Athanasij abnegare societatem, sed etiam abiurare patrum fidem coegit. Huius crudelitatem adiuuabat Sebastianus quidam militarium ordinum dux, qui ad ignem in media urbe excitatum adductas nudas uirgines, iubebat fidem abnegare. At illæ horrendum & miserabile fidelibus infidelibus que spectaculum, infamiam illam in magno honore ponebant, & uerbera pro fide fortiter sufferebant. Sed & hæc clarior ab illorum pastore exponitur. DEINDE ingressus Alexandriam missus ab ipsis Georgius Cappadox, auxit mala quæ ab his didicerat. Post septimanam enim paschatis uirgines in carcerem conijcebantur, Episcopi ducebantur uincti à militibus, domus uiduarum & pupillarum diripiebantur, rapinæque ac insultus domatim fiebant, noctu deportabantur Christiani, domus consignabantur, & fratres clericorum pro clericis in discrimen ueniebant. Quæ cum essent horrenda, tamen au-

dacia sequente superabantur. Nam populus septimana post sacram pen-
tecosten ieiunio peracto, conuenit in cœmiterio ad orationē, nemo enim
cum Georgio coniungi sustinebat. Quo intellecto, instigat pessimus ille
Sebastianum Ducem qui Manichæus esset, qui cum militari manu ar-
mata, strictis ensibus, & arcibus ac sagittis impetū in populum facit, ipsa
dominica die. Repertisque paucis qui orantes remanserant (plurimi
enim illo tempore domos suas redierant) eiusmodi designauit facinora,
qualia maxime decerent obedientem illis. Rogo enim instructo & ad-
ductis uirginibus ad ignem, cogebat profiteri fidem Arianam: quas cum
cerneret uictrices esse, nudatarum ita faciem contudit, ut longo tempo-
re post uix agnosci possent. Contudit & nouo quodam modo compre-
hensos uiros quadraginta. Virgis enim palmæ non recisis spinis, ita dor-
sa eorum detexit, ut longa aliquibus curatione ob infixas sentes opus
fuerit: quidam etiam impatientes doloris ut morerētur. Quotquot autem
superstites remanserant & totum uirginum cœtum exilio multauit, depor-
tatis in magnam Oasin. Sed cadauera primum quidem reddi suis ue-
uerunt, ac ut lubitum fuerat absconsis illis, & insepultis abiectis, spera-
bant se celare tantam crudelitatem posse. Hoc fit à dementibus maxi-
mo animi errore. Nam propinquis cœsorū gaudentibus suorum con-
fessione, corpora autem cum luctu requirentibus, multo uehementius re-
darguebatur crudelitas illorum. Ex Ægypto & Lybijs mox etiam Epi-
scopos exterminauerunt, Ammonium, Muium, Caium, Philonem, Her-
men, Plenium, Psenosirim, Nilamona, Agapium, Anagamphum, Mar-
cum, Dracontium, Adelphium, Ammonium alterum, & alterum Mar-
cum, Athenodorum, tum presbyteros Hieracem & Dioscorum: fuit au-
tem tanta exterminationis acerbitas, ut aliqui illorum in itinere, nonnulli
in exilio morerētur. Trucidarunt in super amplius triginta Episcopis. Stu-
debant enim secundum Achab, si quo modo possent tollere ueritatem.
Idem & consolationum libellos missis uirginibus qui grauissima illa susti-
nuerant, hæc quoque addidit. **О В Н О С**, inquit, nemo uestrum nimia tri-
stitia afficiatur, si isti impij sepulturam nobis inuident & efferi non pa-
tiuntur. Nam hunc etiam ultimum actum Ariani explicant, ut portis oc-
clusis sepulchris quasi lemures assideant, ne quis mortuorum locum ha-
bere possit. Hæc & his similia Alexandria designauit Georgius. Sed di-
uo Athanasio, nullus satis munitus ubi defenderetur, locus uidebatur:
cum à rege esset imperatum, ut sibi uel uiuus adduceretur, uel afferre-
tur caput mortui, maxima mercede propofita, executoribus uoluntatis
suz.

A Caput xv.

AT ipse Constantius tenentē Magnentio occidentē post interfectum
Constantem in Europā contendit cū exercitu aduersus tyrannū: sed
ne hoc quidē grauis bellū pacatas esse ecclesias finit: persuadent enim illi, cui
persuadere quiduis esset facile, & qui hæretico malo laboraret, synodū cogere
Mediolani, ea urbs est Italia, ac primum compellere uniuersos, ut ex au-
torationi iniquorum Tyriorum iudicum subscribere, atque ita Athanasio
eiecto ecclesia, aliam exponere fidei formulam uellent. Ac conuenere qui-
dem Episcopi parentes regio edicto, sed neutrum illorum facere sustinuerunt:
quinetiam palam præsentem regem coarguebant impij & iniusti im-
perij. Itaque & ecclesijs exacti & in ultima orbis terrarum loca relegati fue-
re. Et hoc ipsum admirabilis Athanasius scripsit in illa Apologia sua.

QUIS memorare omnia possit quæ illi perpetrarunt: iam enim pace par-
ta ecclesijs & orante in congregationibus populo, Episcopus Romanus Li-
berius, Paulinus Metropolitanus Galliarum, Dionysius Metropolitanus
Italia, Lucifer Metropolitanus Sardinia insula, Eusebius Italus, omnes Epi-
scopi & ueritatis præcones arripiuntur & aguntur in exilium, nullo peni-
tus prætextu, nisi quod à secta essent Ariana alieni, neque Arianorum ca-
lumnij erga nos subscribere uoluissent. Nam de magno & uenerabilis se-
nectæ confessore uere **Н О С** I О, quid ego dicam: neminē enim huius exi-

Blij ignarum esse arbitror, cum non modo non obscurus, sed potius celeberrimus sit senex ille, Cuius enim non fuit ille concilij princeps? Aut quis il-
lius refragari potuit rectæ sententiæ? Quæ ecclesia non habet pulcherrimam patrociniij illius monumenta? Quis accessit ad hūc tristis & nō abiit
cum gaudio? Quis aliquid petijt & ab illo discessit falsus spe sua? Contra
hunc tamen audacia quoque ipsorum se extendit, quod sciret quales per
impietate calumnias strueret, & subscribere in sidijs illorū quibus nos pete-
ret, nollet. His patet quid erga hos sanctos ausi isti fuerint. Quas autē alijs
plurimis posuerint insidias Ariana cohortis ductores, in hoc eodem libro
diuinus uir narrauit. **Q**UEM aut sunt omnium persecuti cui præhenso non
pro sua libidine illuserint: quem quæsitum inuentum non ita tractarunt,
ut aut mortem miserabilem, aut omnis generis cōtumelias sustineret: quic-
quid enim iudices facere uidentur hoc totum ab istis excitatur, ac sunt iudi-
ces potius istorum uoluntatis ac sceleris administri. Vbi igitur locū est cer-
nere in quo non extent monumenta malitiæ istorū: cui dissentienti a se nō
aliquo prætextu calumniam struxere exemplo Isabelæ: Quæ nō luget ob
insidias istorum ecclesia? Antiochia quidem deplorat Eustathium con-
fessorem & orthodoxum, Balaneæ Euphratium, Pontus & Antara-
dus Quintianum ac Carterium, Adrianopolis Eutropium amatissimum
Christi,

santos sanctus.